

ULUSLARARASI DENİZ HUKUKUNA HAKİM OLAN İLKELER KAPSAMINDA KİTLE İMHA SİLAHLARININ YAYILMASINI ENGELLEMeye YÖNELİK TEDBİRLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

*Evaluation of Measures to Prevent the Proliferation of Weapons of Mass
Destruction Under the Principles Governing the Law of the Sea*

Erdem ASIL*

Özet: Uluslararası deniz hukuku üzerine inşa edildiği geleneksel ilkeler kapsamında gelişmiş ve bugünkü halini almıştır. Devletlerin üzerinde egemenlik kurduğu veya egemen haklarını kullandığı deniz alanları haricinde tüm devletlerin ve uluslarının menfaatinin bulunduğu açık denizlerin kaos ortamına dönüşmesi için bu önemli ilkelerin korunması önem arz etmektedir. Dünya küresel ticaretinin büyük çoğunluğunun denizler vasıtasıyla gerçekleşmesi göz önüne alındığında; denizlerde meydana gelebilecek bir güvenlik sorununun tedarik zincirini bozacağı ve insanlığa önemli ölçüde zarar verebileceği anlaşılmaktadır. Bu nedenle uluslararası deniz hukuku belirli deniz güvenliği tehditlerini ve bunların bastırılması için gereken tedbirleri içermektedir. Ancak dünyada deniz güvenliği tehditleri artmakta ve ihtiyaçlar değişmektedir. Yakın dönemde ortaya çıkan kitle imha silahlarının yayılması tehdidi bunun bir örneğidir. Kitle imha silahlarının yayılmasının denizlerde engellenmesi için geliştirilen tedbirler B.M Güvenlik Konseyi Kararları, Kitle İmha Silahlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik İnisiyatifi ve buna dayanarak ortaya çıkan karşılıklı anlaşmalar, 1988 SUA Sözleşmesi ve 2005 Protokolü gibi uluslararası hukuk kaynaklarında düzenlenmektedir. Bu çalışma kapsamında uluslararası hukukta bu güncel tehdiye karşı geliştirilen tedbirlerin etkililiği ve hukuka uygunluğu deniz hukukunun geleneksel ilkelerinin ışığı altında tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Denizlerin serbestliği, bayrak devleti, açık denizler, ziyaret hakkı, kitle imha silahlarının yayılması, güvenlik inisiyatifi, 1988 SUA sözleşmesi, 2005 SUA protokolü, Güvenlik Konseyi Kararları

Abstract: The law of the sea has developed within the scope of the traditional principles on which it is built and has taken its current form. It is crucial to protect these foremost principles so that the high seas, where the interests of all states and their nations, are not turned into an environment of chaos, except for the maritime areas over which states exercise their sovereign rights or sovereignty. Considering that the vast majority of the world's global trade takes place via the seas; It is regarded that a security problem that may occur on the seas will disrupt the supply chain and cause significant harm to humanity. Therefore, the law of the sea includes certain maritime security threats and measures to suppress them. However, maritime security threats are increasing in the world and the needs are changing. The recent threat of proliferation of weapons of mass destruction is an example of this. Measures developed to prevent the proliferation of weapons of mass destruction at sea are regulated in international law sources such as the UN Security Council Resolutions, Proliferation Security Initiative, and the Bilateral Agreements that emerged based on it, the 1988 SUA Convention and the 2005 Protocol. Within the scope of this study, the effectuality and legality of the measures developed against this current threat in international law are discussed in the light of the traditional principles of the law of the sea.

Keywords: freedom of the seas, flag state concept, high seas, right of visit, proliferation of weapons of mass destruction, PSI, 1988 SUA convention, 2005 SUA protocol, Security Council resolutions

* Cumhuriyet Savcısı, Ankara Üniversitesi Deniz Hukuku Anabilim Dalı Deniz Hukuku Ulusal Araştırma Merkezi İngilizce Yüksek Lisans Öğrencisi, e-posta: erdem.asil@yandex.com, ORCID: 0000-0003-2237-5535

Makale Geliş Tarihi: 25.09.2021, Makale Kabul Tarihi: 22.10.2021

GİRİŞ

İnsanoğlu, tarih boyunca deniz kaynaklarından yararlanarak ve denizcilik faaliyetleri ile kurduğu ilişkilere bağımlı olarak varlığını sürdürmüştür. Bu doğrultuda denizde gerçekleştirilen faaliyetler bir bütün olarak tarihsel anlamda köklü bir geçmişe sahip olmakla ekonomik, askeri, idari ve hukuki ilişkileri önemli ölçüde etkilemiştir. Günümüzde denizler vasıtasıyla gerçekleştirilen ilişkiler geçmişteki haliyle kıyaslanamayacak ölçüde artış göstermektedir. Ekonomik anlamda bu ilişkilerin istatistiksel olarak değerlendirilmesinde; 1970 yılında deniz yoluyla 2.605 milyar ton yük taşındığı görülmekteyken bu sayı 2019 yılında 11.076 milyar tona yükseldiği görülmektedir.¹ Uluslararası Denizcilik Örgütü'ne göre günümüzde dünya ticaretinin %80'inden fazlası denizler vasıtasıyla gerçekleştiği de göz önüne alındığında denizlere olan bağımlılığın gün geçtikçe arttığını söylemek yanlış olmayacaktır.²

Denizlere olan bağımlılığın ve kaçınılmaz ilişkinin bir sonucu olarak denizlerden faydalanılması, devletlerin deniz yetki alanlarının tespit edilmesi, deniz araçlarının seyrüseferlerine, denizlerin korunmasına ve güvenliğinin sağlanmasına ilişkin kuralların belirlenmesi, yüzyıllar boyunca uygulanan teamüller üzerine gelişen deniz hukukunun kapsamını oluşturmaktadır. Uluslararası deniz hukuku ise üzerine inşa edildiği hâkim ilkelerin yer aldığı uluslararası sözleşmeler ile örf ve adet hukukunun uluslararası ticari, askeri ve diplomatik ilişkileri belirlediği çok yönlü bir hukuk alanıdır.³ Uluslararası deniz hukukunun temel prensiplerinin mimarı Hugo Grotius aynı zamanda çağdaş uluslararası hukukun kurucularından kabul edilmekte olup 1609 yılında yayınlanan "*Mare Liberum*" adlı eserinde ortaya koyduğu denizlerin serbestliği fikri bugün uluslararası deniz hukukunun hâkim ilkelerinden birisi olarak kabul edilmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde deniz hukukunun geleneksel ve hâkim ilkesi olan denizlerin serbestliği ilkesi, fikrin ortaya atıldığı tarihsel süreçte yaşanan olaylar ve savunucusu Hugo Grotius'u etkileyen hadiselerle birlikte açıklanacaktır. Akabinde yine tarihsel süreçte söz konusu fikre karşı geliştirilen diğer argümanlar ortaya koyulacak, nihayetinde denizlerin serbestliği ilkesinin benimsendiği uluslararası sözleşmeler ve bu sözleşmeler kapsamında değerlendirilmesi gereken

¹ Review of Maritime Transport 2020, United Nations Conference on Trade and Development, United Nations 2021, Birleşmiş Milletler Yayını E.20.II.D.31, s.4 (https://unctad.org/system/files/official-document/rmt2020_en.pdf, çevrimiçi, e.t: 30/08/2021)

² Introduction to the International Maritime Organization, The International Maritime Organization, (<https://www.imo.org/en/About/Pages/Default.aspx>, çevrimiçi, e.t: 30/08/2021)

³ Kuran, Selami, *Uluslararası Deniz Hukuku*, Beta, İstanbul, 2020, 6. Baskı, s.2 ve Toluner, Sevin, *Milletlerarası Hukuk Dersleri (Devletin Yetkisi)*, Beta, İstanbul, 1984, 3. Baskı, s.52 vd.

denizde seyrüsefer serbestisi ve Bayrak Devleti kavramları incelenecektir. İlk bölümün ikinci yarısında denizlerdeki bu özgürlüğe getirilen ve teamül hukukundan doğan istisnai bir hal olan Ziyaret Hakkı kavramı, düzenlendiği uluslararası sözleşmeler bağlamında unsurlarına ayrılarak tespit edilecektir. Kabaca bir savaş gemisinin yabancı bayraklı bir ticaret gemisini açık denizde suç şüphesiyle durdurması ve yavaşması olarak kabul edilen Ziyaret Hakkının, açık denizlerde hangi suçlar yönünden uygulanabileceği ve denizlerde ortaya çıkan güncel tehditlere karşı cevap verip vermediği gibi hususlar açıklanacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde yakın dönemde ortaya çıkan, devlet-dışı aktörler tarafından terörist saldırılarda kullanılması muhtemel bir deniz güvenliği tehdidi olan Kitle İmha Silahlarının neler olduğu, hangi uluslararası sözleşmeler kapsamında tanımlandığı ve sınırlandırıldığı, denizlerde bu silahların ticaretinin yapılması, taşınması veya saldırı aracı olarak kullanılmasının meydana getirdiği tehditlerin kapsamı birlikte değerlendirilecektir. İkinci bölümün ikinci yarısında ise Kitle İmha Silahlarının yayılmasına karşı denizlerde uygulanabilecek tedbirleri içeren Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları,⁴ Kitle İmha Silahlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik İnisiyatifi (Proliferation Security Initiative-PSI) ve buna dayanarak ortaya çıkan karşılıklı anlaşmalar, 1988 SUA Sözleşmesi ve 2005 Protokolü gibi uluslararası hukuk kaynakları denizde seyrüsefer serbestisi ve Bayrak Devletinin önde gelen yetkilerine getirilen müdahaleler çerçevesinde incelenecektir.

Nihayetinde birinci ve ikinci bölümde tartışılan hususların ışığında; açık denizde kitle imha silahlarının yayılmasını engellemek amacıyla icra edilen Deniz Denetim Harekatı (*Maritime Interception Operation*) kapsamında yabancı bayraklı gemiyi açık denizde durdurma, gemiye çıkma, arama, alıkoyma, elkoyma, tutuklama gibi zorlayıcı tedbirlerin uluslararası deniz hukukuna ve hakim ilkelerine -deniz savaş hukuku, silahlı çatışma hukuku, uluslararası insancılık hukuk ve meşru müdafaa hakkına ilişkin boyutları kapsam dışı tutularak- uygun olup olmadığına ilişkin sorular cevaplandırılacaktır.

⁴ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları: Bu çalışma kapsamında “UN Security Council Resolutions” ifadesinin karşılığı olarak “Güvenlik Konseyi Rezolüsyonları” terimini kullanmak yerine Türkçe literatürde daha yaygın kullanılan “Güvenlik Konseyi Kararları” kullanılmıştır. Farklı görüş için bkz. Çağlayan, Sezai “BM Güvenlik Konseyi Rezolüsyonları Nedir, Nasıl Okunur?”, TAAD, C.12, S.46, 2021, ss:455-476

I. DENİZLERİN SERBESTLİĞİ İLKESİ

A) TARİHSEL SÜREÇ VE HUKUKİ KAPSAMI

Bilinen tarihin başlarından itibaren denizlerde serbestlik fikrinden ziyade denizler üzerinde münhasır egemenlik kurma fikri hakim görülmekteyken Roma İmparatorluğu döneminde Justinanus Yasalarında “*Doğa kanununa göre; hava, akan su, deniz ve dolayısıyla deniz kıyıları tüm insanlık için ortaktır*” hükmü yazılı hale getirilmiştir.⁵ Her ne kadar ilgili dönemde bu yasa tam anlamıyla uygulama alanı bulamamışsa da denizlerin serbestliği fikrinin tarihsel kökenlerinden biri olduğu kabul edilmektedir.

Denizlerin serbestliği ilkesini 1609 yılında “*Mare Liberum*” adlı eserinde ileri süren filozof, akademisyen ve hukukçu Hugo Grotius(10 Nisan 1583- 28 Ağustos 1645), Otuz Yıl Savaşları veya Avrupa Din Savaşları olarak bilinen dönemde savaşın yıkıcı etkisine tanıklık etmiş ve Hollanda’da Prens ve Kalvinistler arasında yaşanan gerilimde liberal görüşlerin taraftarı olması nedeniyle cezalandırılmış idealizm ve hümanizm savunucusudur.⁶ Kendi ülkesinde ve Avrupa kıtasında yaşanan olaylar sonucunda şekillenen düşüncelerinin yanı sıra, Portekiz ve İspanya’nın Katolik kilisesine dayanan denizler üzerinde münhasır egemenlik iddialarının olduğu bir dönemde,⁷ Hollanda’nın ticaret haklarını savunmak için görevlendirilmesi kendisinin denizlerin serbestliği fikrini ortaya atmasını sağlamıştır. Bu fikri desteklemek için Grotius, Portekiz’in doğuda Sri Lanka ve Asya ülkelerinin “*res nullius*” olmadığını,⁸ burada yaşayan insanların kendilerine ait yöneticilerinin ve hukuklarının bulunduğunu ve bu bölgenin insanların Portekizlilerin malları değil özgür insanlar olduklarını, her ulusun ticaret hakkının

⁵ Papastavridis, Efthymios “The Right of Visit on the High Seas in a Theoretical Perspective: Mare Liberum versus Mare Clausum Revisited” Leiden Journal of International Law, C. 24, S. 1, 2011, ss. 45-70. s.48

⁶ Pinto, Moragodage C.W. “Hugo Grotius and the Law of the Sea” ss. 18-47, s.18 içinde: Editör Castillo, Lilian D., Law of the Sea, From Grotius to the International Tribunal for the Law of the Sea: liber amicorum Judge Hugo Caminos, Brill Nijhoff, Leiden, Boston, 2015

⁷ Torsedillas Antlaşması: 7 Haziran 1494 tarihli Torsedillas Antlaşması ile Avrupa haricindeki dünyayı Portekiz ve İspanya arasında paylaşılması sonucuna varılmakla, Cabo Verde Adaları başlangıç noktası alınarak batısında kalan keşfedilmemiş ve keşfedilecek bütün bölgeler İspanya’ya, doğusunda kalan aynı nitelikteki bölgelerin Portekiz’e ait olduğu kararlaştırılmıştır.

Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Waisberg, Tatiana “The Treaty of Tordesillas and the (Re)Invention of International Law in the Age of Discovery” Meridiano 47- Journal of Global Studies, S.18, 2017, ss. 1-12

⁸ Res Nullius: Latince kimseye ait olmayan, işgal yoluyla edinilmeye müsait olan şeylere verilen Roma Hukuku terimi.

bulunduğu ve ticaret amacıyla seyrüsefer hakkı konusunda diğerleriyle eşit olduğunu ileri sürmüştür. Grotius'un batıda İspanyolların-doğuda Portekizlilerin monopol olduğu bir dünyada ileri sürdüğü görüşler serbest ticaret ortamının tesis edilmesi saikiyle gerçekleştirilmiştir. Bunun sonucu olarak Mare Liberum adlı eserde "*Her ulus, başka bir ulusa seyahat etmekte ve onunla ticaret yapmakta özgürdür*" tezini ileri sürmesi ve bu görüşün tüm dünyada benimsenmesiyle bugünkü uluslararası deniz hukukunun egemen ilkelerinden birisi ortaya çıkmıştır.

Mare Liberum adlı eserde ileri sürülen fikre karşılık İngiltere'nin Hollanda ile deniz ticaretinde rekabetini sağlayabilmesi ve Britanya etrafındaki deniz bölgelerinde egemenlik tesis edebilmesi amacıyla John Selden tarafından 1635 yılında "*Mare Clausum*" isimli eser yazılmıştır. Bu eserde temel olarak deniz bölgelerinin de aynı karalar gibi üzerinde egemenlik kurmaya elverişli alanlar olduğu argümanı ileri sürülmüşse de günümüzde denizlerin serbestliği ilkesi üzerine gelişmiş bir uluslararası deniz hukuku çerçevesi bulunmaktadır. Ancak Tullio Scovazzi'ye göre John Selden'in Mare Clausum eseri ile Hugo Grotius'un Mare Liberum eseri arasında kitapların savaşı olarak anılan olayda Mare Clausum'da ileri sürülen fikirlerin tamamıyla kaybettiğinin söylenemeyeceği, çünkü değişen şartlar ve yeni ihtiyaçlara göre uluslararası deniz hukukunun şekil alacağı ve 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge, insanlığın ortak mirası gibi kavramlar ile denizlerin serbestliği ilkesinin erozyona uğradığı değerlendirilmektedir.⁹

20. yüzyılın ikinci yarısında denizlerin serbestliği ilkesi iki önemli uluslararası sözleşmede yazılı hale getirilerek düzenlenmiştir. Açık denizlerin hukuki rejimini düzenleyen 1958 Cenevre Açık Denizler Sözleşmesi 2. madde ile 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi 87. maddelerinde denize kıyısı olsun veya olmasın tüm devletlerin açık denizde 1) Seyrüsefer serbestisi, 2) Açık deniz üzerinde uçma serbestisi, 3) Balıkçılık serbestisi, 4) 1982 B.M.D.H sözleşmesi Kısım VI kapsamında sun'i adaları ve milletlerarası hukukun izin verdiği diğer tesisleri inşa etme serbestisi, 5) 1982 B.M.D.H sözleşmesi kısım VI kapsamında sualtı kablo ve boru hattı döşeme serbestisi, 6) 1982 B.M.D.H sözleşmesi kısım VI ve XIII kapsamında bilimsel araştırma serbestilerine sahip olduğunu öngörmektedir. Söz konusu maddeler ve ilgili sözleşmelerin açık denizlere ilişkin diğer maddeleri Hugo Grotius tarafından ileri sürülen denizlerin serbestliği ilkesini yansıtmaktadır. Sayılan serbestliklerin kullanılmasına ilişkin genel sınırlama ölçütleri teamül hukukuna uygun olarak 1982 B.M.D.H sözleşmesi 87/2.- 87/1. ve 88. maddelerde düzenlenmiştir. Buna göre söz konusu serbestlikler,

⁹ Scovazzi, Tuillo. "The Origin of the Theory of Sovereignty of the Sea" ss. 48-63, s.63 içinde: Editör Castillo, Lilian D., Law of the Sea, From Grotius to the International Tribunal for the Law of the Sea: liber amicorum Judge Hugo Caminos, Brill Nijhoff, Leiden, Boston, 2015

diğer devletlerin de bu serbestlikteki menfaatleri göz önünde bulundurularak, deniz hukuku sözleşmesi ve uluslararası hukukun diğer kurallarına uygun olarak barışçıl amaçlar için kullanılmaktadır.¹⁰ Bununla birlikte, 1982 B.M.D.H sözleşmesi 89. madde ile 1958 Cenevre Açık Denizler Sözleşmesi 2. maddeler gereğince hiçbir devletin açık denizin herhangi bir parçasını egemenliğe tabi tutamayacağı ve açık denizler üzerindeki egemenlik iddialarının geçersiz olacağı öngörülmüştür. Açık denizlerin seyrüsefer ve ticaret serbestisi amacıyla tüm insanlığa ait olan (*res communis*) bir deniz bölgesi olduğu kabul edilmektedir.¹¹ Hugo Grotius, *Mare Liberum* adlı eserinde denizlerin karalardan farklı olarak akışkan ve sürekli değişen, bu nedenle üzerinde sahiplik kurulamayacak nitelikte olmasını denizde seyrüsefer serbestisini savunmak amacıyla ileri sürmüştür. Bu kapsamda 1982 B.M.D.H sözleşmesi 90 ve 91. maddeler gereğince denize kıyısı olsun veya olmasın, her devletin açık denizde kendi bayrağını taşıyan -devlet ile arasında gerçek bir bağ bulunan, devletin tabiiyetini verdiği- gemileri seyrüsefer ettirme hakkına sahip olacağı öngörülmüştür. Buna göre uluslararası deniz hukuku çerçevesinde açık denizde seyrüsefer serbestisi ile Bayrak Devleti kavramı (*Flag State Concept*) olarak adlandırılan hukuki müessese birlikte göz önünde bulundurulmaktadır. Bayrak Devleti kavramı gereğince gemiler bayrağını taşımaya yetkili oldukları devletin tabiiyetine sahiptir ve bu nedenle açık denizlerde bulunan her türlü gemi bakımından yargı yetkisi kural olarak sadece tabiiyetine bağlı olduğu bayrak devleti tarafından kullanılmaktadır.¹² Bu teamül hukukunun yazılı hale getirildiği 1958 Cenevre Açık Denizler Sözleşmesi 6/1. maddesi ile 1982 B.M.D.H sözleşmesi 92/1. maddesi gereğince “*gemilerin sadece bir devletin bayrağı altında seyredeceği ve istisnai durumlar haricinde açık denizde münhasıran bayrağını taşıdığı devletin yargı yetkisine tabi olacağı*” kabul edilmiştir.

Uluslararası deniz hukukunun temel özelliklerini oluşturan denizlerin serbestliği ilkesi ve Bayrak Devleti kavramları kapsamında bir bütün olarak değerlendirilen denizde seyrüsefer serbestisi, 1982 B.M.D.H sözleşmesinde zararsız geçiş hakkını düzenleyen 17. madde, takımadalar sularında zararsız geçişi düzenleyen 52. madde, boğazların kullanımını düzenleyen 36. madde, transit geçiş hakkını düzenleyen 38. madde, Münhasır Ekonomik Bölgede diğer devletlerin haklarını düzenleyen 58. madde, Kıta Sahaneliği üstündeki sular ve hava sahasında diğer devletlerin haklarını düzenleyen 78. madde, Açık Denizleri düzenleyen 87. maddelerinde anılmaktadır.¹³ Seyrüsefer serbestisinin tanımı

¹⁰ Sohn, Louis B., Juras, Kristen Gusafson, Noyes, John E. Franckx, Erik, *The Law of the Sea in a Nutshell*, St. Paul, Minn: West, 2010, Second Edition, s.29

¹¹ Papastavridis, 2011, s.52

¹² Kuran, 2020, s.291

¹³ Wolfrum, Rüdiger “The Freedom of Navigation: Modern Challenges Seen from a Historical Perspective” ss. 89-103, s. 92 içinde: Editör Castillo, Lilian D., *Law of the Sea*,

sözleşme kapsamında yukarıda anılı maddelerin içerisinde açıkça yapılmamakla birlikte söz konusu serbestinin sınırları sözleşmenin diğer maddeleriyle yapılan mukayeseli inceleme sonucunda tespit edilmektedir. Buna göre denizde seyrüsefer serbestisi, başkalarının seyrüseferden veya diğer özgürlüklerden yararlanmasına, uluslararası toplumun ve denizin korunmasına, kıyı devletlerinin haklarından yararlanmasına ilişkin çıkarları amacıyla sınırlanabilmektedir.¹⁴ Bu bağlamda denizlerde seyrüsefer serbestisi ve açıklandığı üzere birlikte değerlendirilen Bayrak Devleti kavramı kural olarak kabul edilmekteyken istisnai hallerde kısıtlanabilmektedir. Bu istisnai haller; Kesintisiz Takip Hakkı, Ziyaret Hakkı, Deniz Haydutluğu, Esir Ticareti, Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı, ve Açık Denizden Yapılan İzinsiz Yayınlar olarak kabul edilmiştir.¹⁵ Bununla birlikte doktrinde söz konusu istisnai hallere “Antlaşmadan doğan istisnalar” ek olarak gösterilmektedir.¹⁶ Buna göre devletlerin çeşitli antlaşmalarla belirli deniz güvenliği tehditlerine karşı -örnek olarak denizde düzensiz göçmen kaçakçılığı veya terörist tehditlerin bulunması hali- kendi bayrağını taşıyan gemilere bir başka devletin müdahalesi, denetleme ve cezalandırma yetkilerini verebileceği kabul edilmektedir. Ancak her halde bu istisnai haller ticaret gemilerine karşı savaş gemileri veya yetkilendirilmiş devlet gemileri tarafından icra edilecektir. Bu noktada istisnai haller arasında 1982 B.M.D.H sözleşmesi 110. maddesinde düzenlenen Ziyaret Hakkının, güncel deniz güvenliği tehdidi olan Kitle İmha Silahlarının yayılmasına karşı cevap verip vermediği çalışmanın ilk bölümünün konusu olması nedeniyle detaylıca incelenmesi gerekmektedir.

B) İSTİSNAİ DURUM: ZİYARET HAKKI

Ziyaret hakkı kavramı barış zamanında ve uluslararası silahlı çatışma halinde olmak üzere iki farklı uygulama ve kavramsal içeriğe sahiptir.¹⁷ Deniz savaş hukukunun konusu olan ziyaret hakkının haricinde barış zamanında uygulanan ve teamül hukukundan doğan ziyaret hakkı, 1982 B.M.D.H sözleşmesinden önce hukuki anlamda 1958 Cenevre Açık Deniz Sözleşmesi 22. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre ziyaret hakkı, antlaşmanın verdiği yetkilerden doğan

From Grotius to the International Tribunal for the Law of the Sea: liber amicorum Judge Hugo Caminos, Brill Nijhoff, Leiden, Boston, 2015

¹⁴ Wolfrum, 2015, s.92

¹⁵ Kuran, 2020, s. 297

¹⁶ Sohn, Louis B., Juras, Kristen Gusafson, Noyes, John E. Franckx, Erik, *The Law of the Sea in a Nutshell*, St. Paul, Minn: West, 2010, Second Edition, s.78

¹⁷ Fink, Martin, *Maritime Interception and the Law of Naval Operations: A Study of Legal Bases and Legal Regimes in Maritime Interception Operations*, T.M.C. Asser Press, The Hague, 2018, s.156

müdahale hareketleri saklı kalmak üzere, açık denizde yabancı bir ticaret gemisine rastlayan bir savaş gemisinin, a) geminin deniz haydutluğu yaptığından, b) geminin esir ticareti yaptığından, c) yabancı bir bayrak taşıdığı veya bayrağını göstermeyi reddettiği halde, geminin gerçekte harp gemisi ile aynı tabiiyette olduğu konusunda şüpheyi gerektirecek makul bir sebep bulunması halinde gemiye çıkma (*Boarding*) hakkını ifade etmektedir.¹⁸ 1982 B.M.D.H sözleşmesi 110. maddesi gereğince ziyaret hakkının 1958 Cenevre Açık Deniz Sözleşmesi 22. maddesindeki hallere ek olarak d) geminin tabiiyetsiz olduğundan, e) geminin izinsiz radyo yayınına giriştiğinden şüpheyi gerektirecek makul sebep bulunması halinde gemiye çıkabileceğini düzenlemektedir. Ayrıca 1982 B.M.D.H sözleşmesi 110/5. maddesi gereğince savaş gemilerinin haricinde devlet hizmetinde buldukları açıkça işaretlenmiş, teşhis edilebilen ve usulüne uygun şekilde yetkilendirilen herhangi bir gemi ve uçağa da ziyaret hakkını uygulama yetkisi verilmiştir.

Söz konusu tanımlardan ziyaret hakkının, açık denizde yabancı bayrak devletinin ticaret gemisinin seyrüsefer serbestisine ve bir devletin kendi tabiiyetindeki gemi üzerindeki münhasır egemenliğine istisna getirdiği anlaşılmaktadır. Bu istisnai halin bir sonucu olarak sözleşme ve teamül hukuku, devletlerin açık denizde genel bir kolluk devriyesi faaliyeti olarak değil açıkça sayılmış hallerin gerçekleştiğine ilişkin şüphe oluşturacak makul gerekçelerin varlığı halinde ve belirlenmiş prosedürü uygulamak kaydıyla ziyaret hakkının kullanılmasını öngörmektedir. 1982 B.M.D.H sözleşmesi 110/2. maddesi gereğince sözleşmede sayılan hallerden birinin gerçekleşmesi halinde savaş gemisi tarafından geminin kendi bayrağını çekme hakkının tetkiki için bir subay komutasında tekne gönderilmektedir. Belgeler kontrol edildikten sonra şüpheler giderilemezse gemide daha ileri incelemeye geçilmektedir. Bu bağlamda ziyaret hakkının kullanılması iki aşamada gerçekleşmektedir. İlki geminin kendi bayrağını çekme hakkının tetkik edilmesidir. Bu tetkik için gemiye bir subay komutasında tekne gönderilebileceği öngörülmüştür. Belgeler kontrol edildikten sonra, sözleşmede belirtilen eylemlerin işlendiği hususunda şüphe devam ederse veya artarsa savaş gemisi gemide daha detaylı incelemeye geçebilir. Burada savaş gemisi, ziyaret hakkının ikinci aşamasına, yani arama hakkına geçmektedir. Bu ikinci adımda savaş gemisi, şüphelerini doğrulayacak delilleri keşfetmeyi amaçlamaktadır.¹⁹

¹⁸ Boarding: Uluslararası deniz hukuku terminolojisinde genel olarak bir savaş gemisinin yabancı ticaret gemisine yaklaşmasını ve bir subay komutasındaki timin gemiye çıkmasını içeren harekâtı ifade etmektedir. Bu harekâta "Gemiye Çıkma Harekâtı ya da Bording Harekâtı" denilmektedir.

¹⁹ Corthay, Eric "Terrorist Threat on the High Seas Analysis of Some Aspects of the Right of Visit and Self-Defense" Indonesian Journal of International Law, C.14, S.2, 2017, ss.151-183, s.165

Açıklanan uygulamada ziyaret hakkının kullanılması sonucunda yabancı bayraklı ticaret gemisinde söz konusu şüphelerin doğru çıkmaması halinde gemiye verilmiş olabilecek herhangi bir kayıp veya zararın tazmin edileceği 1982 B.M.D.H sözleşmesi 110/3. maddesinde kabul edilmiştir. Ziyaret hakkı sonucunda şüphenin doğru çıkmaması ve çıkılan geminin bu şüpheleri haklı kılabilecek herhangi bir eylemi gerçekleştirmemiş olması halinde ortaya çıkan sonuçların uluslararası deniz ticaretinde yüksek maliyetli olması ve deniz taşımacılığında duraksamaların yaratabileceği belirsizlik ortamı ziyaret hakkının dikkatli tatbik edilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle ziyaret hakkının unsurlarına ayrılarak incelenmesinde fayda görülmektedir.

İlk olarak, coğrafi anlamda ziyaret hakkı sadece açık denizlerde gerçekleştirilebilmektedir. 1958 Cenevre Açık Deniz Sözleşmesi 1. maddesi gereğince açık deniz, bir devletin karasularına ve iç sularına dahil olmayan bütün deniz alanlarının tamamı olarak tanımlanmaktadır. 1982 B.M.D.H sözleşmesi birçok maddede açık denizlere atıf yapmasına rağmen açık denizleri tanımlamamış olup farklı deniz alanları için uygulanacak rejimlere vurgu yapmıştır. 1982 B.M.D.H sözleşmesi 86. maddesi gereğince açık denizlere ilişkin Kısım VII'nin hükümlerinin bir devletin münhasır ekonomik bölgesinin, karasularının, iç sularının veya takımada devletinin takımada sularının dışında kalan tüm bölgelere uygulanacağını belirtmektedir. Münhasır ekonomik bölge *sui generis* yapısı nedeniyle açık denizlerin serbestliği ilkesinden yararlanarak açık denizlerin bir parçası kabul edilmektedir.²⁰ Bu doğrultuda 1982 B.M.D.H sözleşmesi 87. maddesindeki açık denizlerin serbestisine ilişkin hüküm aracılığıyla 110. maddede tanımlanan ziyaret hakkının münhasır ekonomik bölge içerisinde uygulama alanı bulduğu değerlendirilmektedir.²¹

Ziyaret hakkının uygulanabilmesi için sözleşmede açıkça sayılan eylemlere ilişkin "şüphe oluşturacak makul gerekçelerin" bulunması şart koşulmuştur. Ziyaret hakkı kapsamında "şüphe oluşturacak makul gerekçelerin" neler olduğuna dair açık bir hüküm bulunmasa da doktrinde "şüphe oluşturacak makul gerekçelerin" ziyaret hakkını uygulayacak olan savaş gemisinin komutanı tarafından olay yerinde veya alınan istihbarat üzerine tespit edilebileceği ve bu şartın kötü niyetli müdahaleyi engellemek amacıyla deniz subaylarının dikkat ve titizliğini arttırmayı hedeflediği kabul edilmektedir.²² Ayrıca sayılan

²⁰ Walker, George K.(Ed), Definitions for the Law of the Sea Terms Not Defined by the 1982 Convention, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston, 2012, s.218

²¹ Fink, 2018, s.162

²² Fink, 2018, s.161

hallerin gerçekleştiğine dair kesin bilgidен ziyade söz konusu makul gerekçelerin en azından basit şüpheden fazla olması beklenmektedir.²³

Bir diğer tartışmalı unsur ise ziyaret hakkını uygulayan savaş gemisinin sadece ziyaret ve arama yetkileriyle sınırlandırılmış olmasıdır. 1982 B.M.D.H sözleşmesi 110.maddesi gereğince ziyaret hakkını kullanan savaş gemisine el koyma ve yargı yetkisini kullanma hususunda herhangi bir açık yetki verilmemesi nedeniyle yabancı ticaret gemisi ve içerisindeki kişiler yönünden zapt, tutuklama ve cezalandırma yetkilerinin kural olarak bayrak devletinde olduğu anlaşılmaktadır.²⁴ Bu kuralın tek istisnası deniz haydutluğu kapsamında 1982 B.M.D.H sözleşmesi 105. maddesi gereğince deniz haydutluğu gerçekleştirdiğinden şüphelenilen gemi ve içerisindeki deniz haydutları yönünden tüm devletlerin yargılama yetkisinin bulunduğu açıkça belirtilmektedir. Bu hüküm ise deniz haydutlarının insanlığın ortak düşmanı (*hostis humani generis*) olduğuna ilişkin fikre dayanmaktadır.²⁵

Son olarak ziyaret hakkının sadece 1982 B.M.D.H sözleşmesinde sayılan 1) Deniz Haydutluğu yaptığından, 2) Esir Ticareti yaptığından, 3) İzinsiz Radyo Yayını yaptığından, 4) Geminin Tabiiyetsiz olduğundan, 5) Geminin savaş gemisiyle aynı tabiiyeti haiz olduğundan şüphelenildiği hallerde kullanılabilceği açıkça sayılmıştır. Ancak açık denizde bayrak devletinin önde gelen yetkilerine getirilen istisnaların güncel deniz hukuku tehditleri olarak kabul edilen denizde uyuşturucu madde taşınması, denizde kitle imha silahlarının taşınması ya da terörist eylemler yönünden kullanılıp kullanılmayacağı gibi hususlar üzerine yürütülen tartışmada; bu istisnaların, 1958 Cenevre Açık Deniz sözleşmesi ve 1982 B.M.D.H sözleşmesinden doğmadığı, aksine teamül hukukundan kaynaklandığı ve bu nedenle teamül hukukunun

²³ Klein, Natalie, *Maritime Security and the Law of the Sea*, Oxford University Press, Oxford, New York, 2011, s.116

²⁴ Kuran, 2020, s.303

²⁵ 1958 Cenevre Açık Deniz Sözleşmesi 14. madde ve 1982 B.M.D.H sözleşmesi 101. maddede tanımlara göre Deniz Haydutluğu, açık denizde veya bir devletin yargı yetkisi dışında kalan deniz bölgesinde, bir geminin (veya uçağın) mürettebatı veya yolcuları tarafından bir başka gemiye (veya uçağa), içindeki yolculara veya malvarlığına karşı işlenmiş şiddet, alıkoyma veya yağmacılık eylemleri olarak tanımlanmaktadır. Buna göre bir eylemin Deniz Haydutluğu olabilmesi için 1) en az iki geminin bulunması (bir gemiden diğerine karşı), 2) özel amaçla işlenmesi (özel amaç siyasi saikleri kapsamaktadır) 3) açık denizde veya herhangi bir devletin yargı yetkisi dışında kalan deniz bölgesinde (devletlerin egemenlik yetkilerinin bulunduğu bölümde işlenen eylemler denizde silahlı soygun suçunu oluşturmaktadır) işlenmiş olması gerekir. Deniz Haydutluğu, kendisiyle karıştırılan korsanlıktan farklı olarak herhangi bir otoriteye bağlı olmayan bir insan veya insan grupları tarafından işlenen yağma eylemlerini kapsarken, korsanlık tarihi dönemlerden itibaren devletlerin özel müsaade belgesiyle yetkilendirmesiyle başka devletlerin ticaret gemilerine saldırmayı ve savaş halinde devletin deniz gücü olarak savaşa katılmayı içermektedir. Daha detaylı bilgi için bkz. Topal, Ahmet H. "Uluslararası Hukukta Deniz Haydutluğu ve Mücadele Yöntemleri", AUHFD, C.59, S.1, 2010, ss. 99-130, s. 101 vd.

kurallarının farklı sözleşmeler ve sözleşme hükümleri içerisinde teamül oluşturan karakterini koruyarak bulunabileceği değerlendirilmesi yapılmaktadır.²⁶ Buna örnek olarak 1988 tarihli Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin 17. Maddesi verilmektedir.²⁷ İlgili sözleşmenin 17/1. maddesine göre “ *taraflar, uluslararası deniz hukukuna uygun olarak, deniz yoluyla yapılan kaçakçılığı önlemek amacıyla mümkün olan en ileri düzeyde işbirliği yapacaklardır*”, sözleşmenin 17/3. maddesine göre “*Uluslararası hukuka uygun olarak seyrüsefer serbestisinden yararlanan ve diğer bir tarafın bayrağını veya kayıt işaretlerini taşıyan bir geminin kaçakçılık yaptığına dair makul gerekçelere sahip olan bir Taraf, Bayrak Devletine bu durumu bildirebilecek, kaydın doğrulanmasını ve doğrulanması halinde gemiyle ilgili olarak uygun önlemleri almak için Bayrak Devletinden izin isteyebilecektir*”, sözleşmenin 17/4. maddesine göre ise “*Bayrak Devleti, Talep Eden Devlete başka işlemlerin yanında a) gemiye çıkılması, b) geminin aranması, c) kaçakçılığa ilişkin deliller bulunması halinde gemiye, gemideki kişilere ve yüküne ilişkin olarak uygun işlemlerin yapılması için izin verebilecektir*” şeklinde düzenlemeler yaparak 1982 B.M.D.H sözleşmesinde sayılan hallerin haricinde denizde uyuşturucu maddenin kaçakçılığının yapılmasını bayrak devletinin önde gelen yetkilerinin kısıtlanabileceği bir diğer hal olarak öngörmektedir. 1982 B.M.D.H sözleşmesinde uyuşturucu maddelerin taşınması halinde ziyaret hakkının kullanılacağına dair açık bir hüküm bulunmasa da 108. maddede uyuşturucu maddelerin ticaretinin bastırılması için uluslararası iş birliği yapılmasına hükmetmiştir. Bununla birlikte 1982 B.M.D.H sözleşmesi 110. maddesinin ilk cümlesi “*antlaşmanın verdiği yetkilerden doğan müdahale hareketleri saklı kalmak kaydıyla*” demek suretiyle uluslararası antlaşma vasıtasıyla açık denizde müdahale yetkilerini barındıran ek nedenler oluşturulabileceğini öngörmektedir.²⁸ Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus; uyuşturucu madde kaçakçılığının engellenmesi amacıyla yukarıda açıklanan 17. maddeye göre yapılacak müdahalelerde 1982 B.M.D.H sözleşmesi 110. maddedeki ziyaret hakkı kavramından farklı olarak “*bayrak devletinin rızası*”(Consent Regime) şartına bağlanmış olmasıdır. Bu bağlamda 1982 B.M.D.H sözleşmesi 110. maddesinde sayılmayan deniz güvenliği tehditlerine karşı yapılacak

²⁶ Corthay, 2017, s.157

²⁷ UN Economic and Social Council (ECOSOC), United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, 19 December 1988, (<https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/illicit-trafficking.html>, çevrimiçi, e.t:03/09/2021) ve Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi 17. Md, Resmi Gazete Tarihi: 11/02/1996, Resmi Gazete sayısı:22551, (<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22551.pdf>, Çevrimiçi, e.t: 30.08.2021)

²⁸ Klein, Natalie “The Right of Visit and the 2005 Protocol on the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Maritime Navigation” Denver Journal of International Law&Policy, C.35, S.2, 2007, ss.287-332, s.302

müdahalelerde “bayrak devletinin rızası” hukuki müessesesi devreye girmektedir. Dolayısıyla güncel deniz güvenliği tehditlerine karşı 1982 B.M.D.H sözleşmesi kapsamında tanımlanan ziyaret hakkının özelliklerinden farklı nitelikte bir uygulama ortaya çıkmaktadır. Ancak doktrinde bayrak devletine ait gemiye açık denizde yapılan müdahaleler çatı kavram olarak ziyaret hakkı olarak ifade edildiği görülmekle; yukarıda örnekleri verilen uyuşturucu madde kaçakçılığı, göçmen kaçakçılığı gibi diğer hallerde bayrak devletinin rızasıyla gemiye yapılan müdahalelerin açık denizde ziyaret hakkının uygulanması için hukuki zeminin hazırlanması noktasında önemli bir ilerleme olarak kabul edilmektedir.²⁹ Sonuç olarak 1982 B.M.D.H sözleşmesi artan deniz güvenliği tehditlerine karşı uluslararası antlaşmalar ile kabul edilen denizde işlenen suçlarda uygulanacak müdahale hareketlerine ilişkin düzenlemelerin sözleşme 110. madde ile çatışmayacağını göstermektedir.

II. DENİZLERDE ARTAN TEHDİT: KİTLE İMHA SİLAHLARININ YAYILMASI

A. KİTLE İMHA SİLAHLARI VE ULUSLARARASI DENİZ HUKUKU

1- Kitle İmha Silahlarının Tanımı ve Kapsamı

Kitle imha silahları, mahiyeti itibariyle askeri hedefler ile siviller arasında ayırım gözetme kapasitesi sınırlı olan, bir defa kullanılmalarında dahi konvansiyonel silahların defalarca kullanılmasında oluşturabileceği neticeleri gerçekleştiren, kullanıldığı anın sonrasında etkisini devam ettiren ve hedef bölgenin dışındaki insanlara, hayvanlara ve ekosisteme zarar verebilecek güce sahip silahları ifade etmektedir. Biyolojik, kimyasal ve nükleer silahlar olarak anılan kitle imha silahlarının askeri literatür ve genel ahlak kavramları çerçevesinde silah olup olmadıkları hususunda bir “konvansiyon” yani anlaşma bulunmaması nedeniyle konvansiyonel olmayan silahlar olarak kabul edilmektedir.³⁰ Kitle imha silahlarına ilişkin tanım, kapsam ve hukuki nitelikler esasen Kimyasal Silahlar Sözleşmesi, Biyolojik Silahlar Sözleşmesi ve Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması (NPT) gibi uluslararası düzenlemelerde bulunmaktadır.³¹

²⁹ Bu görüşü destekleyenler: Corthay, 2017, s.160 ve Klein, 2011, s.190

³⁰ Kibaroglu, Mustafa, “Kitle İmha Silahları ile Terör: Kıyametin Yeni Eşiği mi?” Avrasya Dosyası, C.12, S.3, 2006, ss. 119-137, s.127

³¹ The Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction, United Nations, 13 January 1993, (<https://www.opcw.org/chemical-weapons-convention>, çevrimiçi, e.t:03/09/2021), The Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of

İlk olarak; 1993 tarihli Kimyasal Silahlar Sözleşmesi 2/1. maddesindeki tanıma göre kimyasal silahlar; "(a) bu Sözleşmeyle yasaklanmayan amaçlarla kullanıldıkları ve cins ve miktarlarının bu amaçlarla tutarlı olduğu durumlar hariç olmak üzere, zehirli kimyasal maddeler ve bunların hammaddeleri, (b) (a) fıkrasında belirlenen zehirli kimyasal maddelerin, bu fıkrada tanımlanan savaş gereçleri ve aygıtlarının kullanımı sonucunda ortaya çıkacak olan zehirleyici nitelikleri yoluyla ölüme veya bir başka hasara yol açmak amacıyla özel olarak tasarımı yapılmış savaş gereçleri ve cihazları, (c) (b) fıkrasında sözü edilen savaş gereçleri ve aygıtlarının kullanımıyla doğrudan doğruya ilişkili bir biçimde kullanılmak üzere özel olarak tasarımı yapılmış olan herhangi bir cihazdır." şeklinde tanımlanmıştır. Silah olabilecek başlıca kimyasallardan sarin, tabun, VX, hardal, hidrojen, siyanit ve fosgen gazı³² gibi kimyasal silahların laboratuvar ortamında kimyasal karışımlardan sentetik olarak elde edildiği ve teneffüs-deri teması yoluyla kana karışarak canlılar üzerinde kalıcı veya geçici sakatlık ya da ölüme neden olabileceği değerlendirilmektedir.³³ Ancak sözleşmenin ikinci maddesi kapsamında kimyasal maddelerin endüstriyel, bilimsel, zirai, tıbbi, eczacılığa ait amaçlar için kullanılması bağlamında yasaklanmaması bu maddelerin çift kullanımlı yapısına dikkat çekmektedir.

İkinci olarak; 1972 tarihli Biyolojik Silahlar 1. maddesine göre biyolojik silahların "hiçbir surette elde bulundurulmayacak unsurlar; her türlü mikroplu etkenler veya diğer biyolojik elemanlar veya menşei ve üretim yöntemi ve çeşitleri ne olursa olsun toksinlerin önleyici, koruyucu ve diğer barışçı gayeler için gerekli olduğunu doğrulamayan miktarları ile bu çeşit etken ve toksinlerin dostça olmayan amaçlarla veya silahlı çatışmalarda kullanılmasına yarayan silah, teçhizat ve atış araçları" olduğunu öngörmektedir. Bu bağlamda biyolojik silahlar, yöneldiği hedefte bıraktıkları etkiler açısından, hastalığa neden olan mikroorganizmaların ve virüslerin enfekte etkisine sahip, nükleik asitler gibi kendilerini kopyalayarak çoğalabilen biyolojik yapıların, bulaşıcılık ve hastalık yapma yeteneklerine bağlı olan silahlar olarak tanımlanmaktadır.³⁴ Bu noktada önem arz eden önemli bir nokta ise sözleşme gereğince mikrobik veya diğer biyolojik maddeler veya

Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction, United Nations, 10 April 1972, (<https://www.un.org/disarmament/biological-weapons>, çevrimiçi, e.t: 03/09/2021), Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, United Nations, 1 July 1968 (<https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/npt/text>, çevrimiçi, e.t: 03/09/2021)

³² Kimyasal Silahlar Sözleşmesi, Resmi Gazete Tarihi: 03/05/1997, Resmi Gazete sayısı:22978, (https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22978_1.pdf, Çevrimiçi, e.t: 30/08/2021),

³³ Kibaroğlu, 2006, s128

³⁴ Özgür, Salih, Soğuk Savaş ve Sonrası Dönemde Kitle İmha Silahları ve Silahsızlanma Çabaları, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Isparta, 2006 s.29

toksinlerle ilgili hastalıkları önleyici, koruyucu veya diğer barışçıl amaçlar ile geliştirme, üretim, depolama veya bulundurma hakkına uygulanmayacak olmasıdır. Bu noktada ‘diğer barışçı gayeler’ söz öbeğinden ne kastedildiği belirsiz olmakla bu ifade ile bilimsel ve teknik araştırmaları kapsadığı değerlendirilmektedir.³⁵

Son olarak Nükleer Silahlar ise, “enerjisini atom çekirdeğinin fisyon ve füzyon gibi nükleer reaksiyonlarından alan, patlama özelliğinin dışında çok kısa bir zaman içinde büyük bir yeryüzü parçasını etkileyebilen ısı, radyasyon ve basınç gibi olumsuz etkileri olan silahlar için kullanılmaktadır. Bu silahların kısa vadedeki amacı nükleer santrallerdeki gibi her aşamada kontrol altında olmayan bir zincirleme nükleer reaksiyon sonucu ortaya çıkan tüm enerjinin çok kısa bir zaman diliminde salınmasıyla hedefe çok büyük tahribat vermektir.”³⁶ Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması IX. maddeye göre 1 Ocak 1967 tarihinden önce nükleer bir silah ya da diğer patlayıcı araç yapıp patlatmış olan devletler “Nükleer Silaha Sahip Devlet” olarak bu silahları bulundurma ve üretme hakkı kazanmışlardır. Bu ülkeler bugün Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Daimî üyeleri olan ABD, Rusya, Birleşik Krallık, Fransa ve Çin’dir. ABD tarafından söz konusu antlaşmanın savaş zamanında uygulanmayacağı ileri sürülmüşse de Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması’nın barış ve savaş zamanında uygulanması gerektiği düşüncesi doktrinde hakimdir.³⁷ Antlaşma I. maddeye göre nükleer silah sahibi her devletin, nükleer silahları veya diğer patlayıcı nükleer araçları ya da bu gibi silahları, doğrudan doğruya veya dolaylı olarak, kime olursa olsun, devretmemeyi ve nükleer silah sahibi olmayan herhangi bir Devlete, nükleer silahları veya diğer nükleer patlayıcı araçların kontrolünü elde etmesi için herhangi bir şekilde yardım, özendirme veya isteklendirmede bulunmamasını yükümlü kılmıştır. Antlaşmanın II. maddesi gereğince ise; nükleer silaha sahip olmayan her devletin, nükleer silahları veya diğer nükleer patlayıcı araçları yahut bu silahların veya patlayıcı araçların kontrolünü, kimden olursa olsun, doğrudan doğruya veya dolaylı şekilde devralmamayı; nükleer silahları veya diğer patlayıcı nükleer araçları yapmamayı veya başka şekilde elde etmemeyi ve bu silahların veya patlayıcı araçların yapımı için herhangi bir yardım aramamayı veya almamayı üstleneceği kabul edilmiştir.³⁸ İlgili antlaşma

³⁵ Akdoğan, Erkan, 21. Yüzyılda Yeni Silah Teknolojileri, Silahların Kontrolü ve Uluslararası Hukuk. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2010, s. 280

³⁶ Ozdemir, A., Uluslararası Sistemdeki Etkin Aktörlerin İran’ın Nükleer Programına Yaklaşımları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Harp Akademileri Strateji ve Stratejik Araştırmalar Ana Bilim Dalı, İstanbul. 2013, s.49’dan aktaran: Doğanalp, Tuğba “Uluslararası Hukukta Kitle İmha Silahları ve Silahsızlanmaya Yönelik Girişimler”, Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.3, S.4, 2016, ss.15-28, s.18

³⁷ Akdoğan, 2010, s.191

³⁸ Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması, Resmî Gazete Tarihi: 10/04/1997, Resmî Gazete sayısı:16605, Antlaşmanın Onaylanmasının Uygun

I. ve II. maddelerde söz konusu yasakları açıkça belirtmişse de IV. maddeye göre antlaşmaya taraf olan tüm devletlerin, nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla araştırılmasının, üretiminin ve kullanılmasının geliştirilebileceği, bununla birlikte nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla kullanılmasını sağlayacak cihaz madde, bilimsel ve teknolojik bilgilerin mümkün olan en geniş ölçüde alışverişini kolaylaştıracağını kabul etmiştir. Bu noktada nükleer enerjinin çift kullanımlı yapısına dikkat çekilmesi gerekmektedir. Antlaşma barışçıl amaçlarla yapılan bilimsel faaliyetleri ve transferlerini desteklemekle salt bir yasaklama anlayışını benimsememiştir. Bu husus sonraki bölümde açıklanacak olan kitle imha silahlarının denizlerde taşınması problemi açısından önem arz etmektedir.

Her ne kadar yukarıda açıklanan sözleşmeler ve uluslararası düzenlemeler silahsızlanmayı benimsemek, söz konusu silahların üretimini engellemek, yapımlarında kullanılan maddelere ait tesisleri denetlemek gibi silahsızlanmayı hedef alan çabalar ortaya konmaktaysa da son yıllarda gelişen bilgi ve birikim söz konusu silahların potansiyel tehlikelerini önemli ölçüde arttırmaktadır. Çünkü silahsızlanma çabaları tarih boyunca sürekli gelişen silah teknolojisinin bir sonucudur. Örneğin, 1139 yılında Papa II. Innocentius tarafından dönemin yeni teknolojisi tatar yayı “Tanrı’ya karşı nefret uyandıran ve Hristiyanlar için uygun olmayan” ilan edilerek yasadışı addedilmiştir. Benzer şekilde sonrasında gelişen tüfek de kilise tarafından yasaklanmış ve bu gelişim ABD tarafından 1945 yılında nükleer silah olan atom bombasının kullanılmasıyla birçok dengeyi değiştirmiştir. İnsanlığın kendisini kitlesel olarak yok edebileceği silaha sahip olmasıyla silahsızlanma çabaları hız kazanmış ve nükleer, kimyasal, biyolojik silahların yayılmasını engelleyen uluslararası antlaşmalar bu sürecin sonucunda ortaya çıkmaya başlamıştır.³⁹ Kitle imha silahlarının yıkıcı ve yok edici etkisinin bir sonucu olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1992 yılında kitle imha silahlarının yayılmasının uluslararası barış ve güvenliğe karşı bir tehdit olarak ilan etmiştir.⁴⁰ Bazı görüşlere göre; soğuk savaş döneminin sona ermesi, Sovyetler Birliğinin dağılması, Çin’in yükselişi, 11 Eylül 2001 olayları, küreselleşme, Radikal İslamcı-Hristiyan sağ grupların artışı ve yeni muhafazakarlık(*neo-cons*) siyasal akımının yükselişi dünyada hassas olan uluslararası güvenlik ortamını

Bulunduğu Hakkında Kanun

(https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc062/kanuntbmmc062/kanuntbmmc06202225.pdf, Çevrimiçi, e.t: 30.08.2021),

³⁹ Graham, Thomas, *Common Sense on Weapons of Mass Desturction*, University of Washington Press, Seattle, London, 2004, s.9

⁴⁰ Note by the President of the Security Council, *The Responsibility of the Security Council in the Maintenance of International Peace and Security*, S/23500, New York, 31 Jan. 1992, (<https://undocs.org/S/23500>, Çevrimiçi, e.t: 30/08/2021)

olumsuz anlamda etkilemektedir.⁴¹ Bu stabil olmayan ve özellikle silahlanma yarışının hızlandığı ortamda kitle imha silahlarının geliştirilmesi devletler tarafından caydırıcılık politikasının bir sonucu olarak görülmüştür. Buna karşılık, Kuzey Kore ve İran gibi devletlerin politikaları göz önüne alındığında devletler tarafından dahi geliştirilmesi ve kullanılmasına ilişkin yeknesak bir düzenin kurulmadığı kitle imha silahlarının yayılmasına dair sorunların devlet dışı aktörlerin eline geçmesi, problemi daha ileri bir noktaya taşımaktadır. Özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde meydana gelen saldırı sonucunda kitle imha silahları veya bunların yapımında kullanılan kimyasal, biyolojik ve nükleer maddeler ile yapılabilecek terör eylemleri, bunların yayılmasını engelleme hususunda birçok ulusal-uluslararası girişimi beraberinde getirmiş ve kitle imha silahlarının yayılmasını bir uluslararası güvenlik sorunu olarak ortaya çıkarmıştır.

2- Denizlerde Kitle İmha Silahlarının Oluşturduğu Tehditler

Birleşmiş Milletler verilerine göre 2,4 milyar insan, bu sayı dünya nüfusunun %40'ına denk gelmektedir, kıyılar ve 100 km'lik alanı içerisinde yaşamaktadır.⁴² Dünyadaki metropol olarak adlandırılan şehirlerin deniz kıyısında bulunması, dünyada deniz ticareti hacminin yükselişi, gelişmekte olan ülkelerdeki hızlı kentleşmenin bu sayıyı daha da arttıracığı ve böylece yeni güvenlik endişeleri meydana getireceği öngörülmektedir.⁴³ Bu endişelerin başında çok fazla insanın ölümüne ve yaralanmasına neden olabilecek terör eylemleri gelmektedir. Kavramsal içerikleri teamül hukuku ve uluslararası sözleşmelerde çeşitli noktalara atıf yapan terörizmin, uluslararası kabul görmüş tek bir tanımı olmasa da genel anlamda *“Ölüme, ciddi bedensel zarara veya kamu sağlığına yönelik önemli risk oluşturmayan protesto, muhalefet ve gösteri eylemi ile savaş hukukunun uygulandığı silahlı çatışma halleri hariç olmak üzere; siyasi, ideolojik, dini veya etnik saiklerle bir toplumu ya da toplumun bir kısmını sindirmek, bir devleti veya uluslararası kuruluşu haksız yere bir eylemi yapmaya veya geri durmaya zorlamak amacıyla malvarlığına karşı eylemler de dahil*

⁴¹ Dokos, Thanos P., Countering the Proliferation of Weapons of Mass Destruction: NATO and EU Options in the Mediterranean and the Middle East, Routledge, Newyork, 2008, s.1

⁴² The Ocean Conference, United Nations, New York, 2017, s.1, (<https://www.un.org/sustainabledevelopment/wp-content/uploads/2017/05/Ocean-fact-sheet-package.pdf>, Çevrimiçi, e.t:31/08/2021)

⁴³ Bueger, Christian, Edmunds, Timothy “Beyond Seablindness: a new agenda for maritime security studies”, içinde: (ed. Galani,Sofia, Evans, Malcom D.) Maritime Security and the Law of the Sea: Help or Hindrance?, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK Northampton, MA, USA, 2020, s.45

olmak üzere ölüme, ciddi bedensel yaralanmaya veya yaşamı tehlikeye sokmaya yönelik her türlü şiddet içeren eylemleri” ifade etmektedir.⁴⁴

Terörizmin muğlak ve farklı değerlendirmeye müsait özellikleri nedeniyle uluslararası hukukta açıkça tanımlanmaktan kaçınılmıştır. Bununla birlikte denizde gerçekleştirilmiş olan *Achille Lauro* ve *USS Cole* isimli gemilere olan saldırılar denizde terörizmin öne çıkan örnekleri olarak kabul edilmektedir.⁴⁵ Denizlerde gerçekleştirilen eylemler ile terörist gruplar, çok sayıda insanın ölümüyle hedef toplumlarında büyük korku, kaygı, endişe yaratmakta ve ölü-yaralı sayısını arttırmak amacıyla kimyasal, biyolojik, nükleer maddelerden oluşan kitle imha silahlarını kullanmayı da hedeflemektedirler.⁴⁶ Bu noktada denizlerde kitle imha silahlarının oluşturduğu tehditler terörizm kavramı ile birlikte incelenmektedir. Kitle imha silahlarının terörist amaçlar için kullanılma endişesi, 1970’lerden itibaren mevcut olup özellikle de Aum Shinrikyo tarafından 1995’te Sarin gazı saldırısıyla ivme kazanmış ve 11 Eylül 2001 yılında ABD’de gerçekleştirilen terör eylemi sonrasındaki dönemde bu endişeler zirve noktaya yükselmiştir.⁴⁷

Bu noktada terörist grupların söz konusu kitle imha silahlarının karmaşık ve teknik bilgi gerektiren yapısına rağmen üretilip üretilmeyecekleri, ürettiklerini veya bir şekilde elde ettikleri silahları kullanıp kullanmayacağı yönündeki tartışmalara dönemin El-Kaide terör örgütü lideri Usame Bin Ladin’in “*Amerikan ve İsrail güçleri Irak ve Filistin’de masum çocukları öldürürse kendilerinin nükleer, kimyasal, biyolojik silahları kullanmaktan çekinmeyecekleri, üniformalı Amerikan askerleri ile siviller arasında fark olmadığını, Amerika’nın Nagasaki’de nükleer silahlarını kullanmış olduğunu, bu nedenle kendilerinin de aynı yöntemler ile cevap verebileceklerini*” içeren sözleri örnek gösterilerek terörist grupların kitle

⁴⁴ Saul, Ben, *Defining Terrorism in International Law*, Oxford University Press, Oxford, New York, 2008, s. 65

⁴⁵ Achille Lauro gemisinin kaçırılması: 7 Ekim 1985 tarihinde Filistin Kurtuluş Cephesi üyesi dört saldırgan tarafından Achille Lauro isimli geminin kaçırılması ve içerisinde bulunan Leon Klinghoffer isimli kişinin öldürülerek denize atılması hadisesidir. İsrail’de tutsak olarak bulunan 50 Filistinlinin serbest bırakılması için siyasi saikle gerçekleştirilmiştir.

USS Cole saldırısı: 12 Ekim 2000 tarihinde El-Kaide terör örgütü tarafından patlayıcı yüklü bir teknenin Amerikan savaş gemisi USS Cole isimli gemiye çarptırılmasıyla yapılan saldırı sonucunda 17 kişi ölmüş 39 kişi yaralanmıştır.

Her iki olay ayrıntılı olarak Otto, Lisa, *Global Challenges in Maritime Security: An Introduction*, Springer International Publishing, Cham, 2020, s. 153

⁴⁶ Mowatt-Larsen, Rolf, “Al Qaeda Weapons of Mass Destruction Threat: Hype or Reality?” Harvard Kennedy School Belfer Center for Science and International Affairs, 2010’dan aktaran: Udum, Şebnem “11 Eylül Sonrası Kitle İmha Silahları Terörizmi Tehdidi ve Uluslararası Karşılıklara Bir Örnek: Nükleer Emniyet Rejimi”, *Turkish Studies*, C. 13, S. 3, 2018, ss.765-782, s. 769

⁴⁷ Dokos, 2008, s.59

imha silahları geliştirip kullanabilecekleri öngörülmektedir.⁴⁸ Bu durumu destekler mahiyette; bu açıklamalardan geçen neredeyse 20 yıla rağmen DAEŞ terör örgütünün Irak ve Suriye’de kimyasal silahlar üretebilme kabiliyetine ilişkin şüphelerin bulunduğu dönemin Amerikan Ulusal İstihbarat Direktörü James Clapper tarafından kabul edilmiş,⁴⁹ ve kitle imha silahlarının günümüz terör örgütleri tarafından kullanılabilmesine ilişkin öngörüler ileri sürülmeye devam etmektedir.⁵⁰

Denizlerin kapladığı alanın çok büyük ve üzerinde denetim kabiliyetinin düşük olması, denizlere hâkim olan serbestlik ilkesinin sunduğu imkanlar ile birleştiğinde terörist gruplar tarafından bu bölgede kitle imha silahlarının taşınmasını kolaylaştırmaktadır. Böylece kitle imha silahlarının yayılması tehdidi denizlerdeki kolaylıklardan yararlanarak boyut değiştirdiği ve bir çeşit deniz güvenliği tehdidi olduğu kabul edilmektedir.⁵¹ Kitle imha silahlarının denizlerde oluşturabileceği tehditlere 1) gemilerin kitle imha silahlarının yayılması aracı olarak ve 2) gemilerin bir çeşit kitle imha silahı olarak kullanılması örnek verilmektedir. Birinci gruptaki gemiler yönünden; gemilerin açık denizlerde serbestçe seyrüsefer yaptığı, varış limanlarında da taşıdığı eşyaların tam anlamıyla denetlenemediği ve bu nedenle terörist gruplar tarafından kitle imha silahlarının bir noktadan diğerine taşınması için eşsiz bir fırsat oluşturduğu değerlendirilmektedir. İkinci gruptaki gemiler yönünden; gemiler taşıdıkları kimyasal, biyolojik ve nükleer maddeleri barından bir patlayıcıyla hedeflerine yönelerek ciddi zayıflar verebilecekleri öngörülmektedir.⁵²

Söz konusu tehdidin denizlerde yayılmasının önüne geçmek amacıyla ilk bölümde açıklanan ziyaret hakkının kullanılıp kullanılmayacağı tartışmasında; bir görüşe göre kitle imha silahlarının bulundurulmasının teamül hukuku kapsamında gelişmiş bir yasağının bulunmaması, kitle imha silahlarının denizlerde taşınmasını engellemek amacıyla 1988 tarihli Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi gibi geniş ölçekte birçok devlet tarafından kabul görmüş bir sözleşmenin bulunmaması ve kitle imha silahlarına konu biyolojik, kimyasal ve nükleer maddelerin çift kullanımlı (*dual-use*) yapısı uluslararası hukukta geliştirilmeye çalışılan

⁴⁸ Dokos, 2008, s.68

⁴⁹ Top Intel Official Confirms ISIS made, used Chemical Weapons, Fox News, Feb.9, 2016, C. Herridge & The Associated Press, (<http://www.foxnews.com/politics/2016/02/09/top-intel-official-confirms-isis-made-used-chemical-weapons.html>., çevrimiçi, e.t: 31/08/2021)

⁵⁰ Pilcher, Nick, “The Islamic State's Ability to Acquire Biological Weapons and Western Nations' Response Mechanisms” Journal of Biosecurity, Biosafety & Biodefense Law, C.4, S. 1, 2017, ss.95-109, s.95

⁵¹ Nincic, Donna J. “The Challenge of Maritime Terrorism: Threat Identification, WMD and Regime Response”, Journal of Strategic Studies, C.28, S.4, 2005, ss. 619-644, s.622

⁵² Nincic, 2005, s.625

tedbirlerde soru işaretleri oluşturmaktadır.⁵³ Buna karşılık Kuzey Kore'den hareketlenen ve Yemen'e doğru giden *So San* isimli gemide Amerikan istihbaratına dayanan bilgilere göre İspanya Deniz Kuvvetleri tarafından 9 Aralık 2002 yılında yapılan aramada gizlenmiş şekilde Scud füzeleri ve çift kullanımlı kimyasallar tespit edilmesi, Yemen devletinin söz konusu silahların yasal olarak ücretini ödediğini ileri sürmesi sonucunda hem geminin hem de söz konusu silahların serbest bırakılması uluslararası hukuktaki boşluğa dikkat çekmiştir.⁵⁴ Bunun üzerine Beyaz Saray tarafından 10 Aralık 2002 tarihinde Kitle İmha Silahlarıyla Mücadelede Ulusal Strateji yayınlanmış ve kitle imha silahlarıyla mücadelede zamanında müdahalenin önemi, uluslararası işbirliği ve çok taraflı sözleşmelerin rolleriyle birlikte vurgulanmıştır.⁵⁵ Tüm bu gelişmelerin sonucunda denizlerde terörizm ve kitle imha silahlarının yayılmasının engellenmesi amacıyla Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1373 (2001) ve 1540 (2004) kararları, Kitle İmha Silahlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik İnisiyatifi, SUA Sözleşmesi ve 2005 protokolü gibi bir dizi uluslararası çaba ortaya konulmuştur.

3-Uluslararası Hukukta Geliştirilen Tedbirler

a) Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları

Birleşmiş Milletler Antlaşması 26 Haziran 1945 tarihinde San Francisco'da "Birleşmiş Milletler adıyla anılacak bir uluslararası örgüt kurarak; savaş felaketinden gelecek kuşakları korumak, temel insan haklarına, insan kişiliğinin onur ve değerine, erkeklerle kadınların ve büyük uluslarla küçük ulusların hak eşitliğine, adaletin korunması ve antlaşmadan doğan yükümlülüklere saygı gösterilmesi için gerekli koşulları yaratmaya ve daha geniş bir özgürlük içinde daha iyi yaşama koşulları sağlamaya..." ulaşmak için imzalanmıştır. Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 1/1. maddesine göre Birleşmiş Milletler'in amacı "Uluslararası barış ve güvenliği korumak ve bu amaçla: barışın uğrayacağı tehditleri önlemek ve bunları boşa çıkarmak, saldırı ya da barışın başka yollarla bozulması eylemlerini bastırmak üzere etkin ortak önlemler almak ve barışın bozulmasına yol açabilecek nitelikteki uluslararası uyuşmazlık veya durumların düzeltilmesini ya da çözümlenmesini barışçı yollarla, adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak gerçekleştirmektir". Birleşmiş Milletlerin organlarından birisi olan Güvenlik Konseyi ise 24. madde kapsamında Birleşmiş Milletler'in üyelerinin, örgütün hızlı ve etkili hareket etmesini sağlamak

⁵³ Douglas, Guilfoyle, *Shipping Interdiction and the Law of the Sea*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2009, s. 233

⁵⁴ Karska, James, Pedrozo, Raul, *International Maritime Security Law*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston, 2013, s. 756

⁵⁵ Guilfoyle, 2009, s. 235

için uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında başlıca sorumluluğu Güvenlik Konseyine bırakacakları ve Güvenlik Konseyi'nin de görevleri yerine getirirken Birleşmiş Milletler'in amaç ve ilkelerine uygun hareket edeceği kabul edilmiştir. Bu doğrultuda 39. Madde gereğince Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptar ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunur veya 41. ve 42. maddeler uyarınca hangi önlemler alınacağını kararlaştırır. Birleşmiş Milletler Antlaşması 41. madde kapsamındaki tedbirleri silahlı kuvvet kullanımını içermeyen, ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim araçlarının tümüyle ya da bir bölümüyle kesintiye uğratılmasını, diplomatik ilişkilerin kesilmesini içermekteyken, Birleşmiş Milletler Antlaşması 42. madde kapsamındaki tedbirler 41. maddede öngörülen tedbirlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısıyla uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimi içermektedir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin yukarıda açıklanan 39. madde kapsamındaki hallerde çıkarmış olduğu kararların bağlayıcı olduğu kabul edilmektedir.⁵⁶

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 31 Ocak 1992 tarihinde yayımlanan S/23500 sayılı bildirisini ile kitle imha silahlarının yayılmasının uluslararası barış ve güvenliğe karşı bir tehdit olarak ilan edilmiştir.⁵⁷ Akabinde meydana gelen 11 Eylül 2001 saldırısı sonucunda Güvenlik Konseyi 28 Eylül 2001 tarihinde kabul edilen 1373 sayılı kararında tüm Birleşmiş Milletler üye devletlerin terörizmin finansmanı engellemelerini, cezalandırmalarını ve terörizmle mücadelede gereken tüm zorunlu tedbirleri almalarını yükümlü kılmıştır. Ayrıca ilgili kararında uluslararası terörizm ile nükleer, kimyasal, biyolojik ve ölümcül tehlike teşkil eden maddelerin hareketi arasındaki yakın bağlantıyı endişeyle takip ettiğini ve uluslararası güvenliğe getirdiği ağır tehdidin önlenmesi amacıyla uluslararası iş birliğinin güçlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.⁵⁸ İlerleyen süreçte Güvenlik Konseyinin 28 Nisan 2004 tarihinde kabul ettiği 1540 sayılı kararıyla; 31 Ocak 1992 S/23500 sayılı bildiriye tekrar teyit ederek nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlar ve dağıtım araçlarının uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğunu kabul etmiştir. Bu doğrultuda; tüm devletlerin nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlar ile dağıtım araçlarının devlet-dışı bir aktörün eline geçmesini ve terörist amaçlarla taşınmasını engellemek

⁵⁶ Çağlayan, 2021, s.466

⁵⁷ Note by the President of the Security Council, The Responsibility of the Security Council in the Maintenance of International Peace and Security, S/23500, New York, 31 Jan. 1992, (<https://undocs.org/S/23500>, Çevrimiçi, e.t: 30/08/2021)

⁵⁸ UN Security Council, S/RES/1373, Security Council Resolution 1373 (2001) (on threats to international peace and security caused by terrorist acts), 28 Sep. 2001, ([https://undocs.org/en/S/RES/1373\(2001\)](https://undocs.org/en/S/RES/1373(2001))), çevrimiçi, e.t:31/08/2021)

amacıyla uluslararası düzenlemeler, ulusal mevzuat ve denetim mekanizmaları geliştirmelerini, bu konuda ulusal yetkileri ve mevzuatları uyarınca ve uluslararası hukuka uygun olarak nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlar ile dağıtım araçlarının yasadışı ticaretini önlemek için uluslararası işbirliğini tesis etmelerini, devletler arasında hassas ve emniyetli taşınması için gereken önlemleri almalarıyla sağlıklı işleyen bir sınır-ihracat kontrol sisteminin geliştirmelerini zorunlu kılmaktadır.⁵⁹

Öte yandan açıklanan iki karar da Birleşmiş Milletler üyelerine daha öncekilerde olduğu gibi bir devlet veya insan grubuna yönelik belirli zaman içerisinde uygulanan tedbirler değil, tüm üye devletlere zaman sınırlaması olmayan ve geniş kapsamlı yükümlükleri zorunlu kılmaktadır. Bu durum ise her iki kararın soyut ve genel bir yasa özelliğine sahip olduğuna işaret etmektedir.⁶⁰ Özellikle 1540 sayılı kararın kabul edilmesiyle birçok üye devlet “son yıllarda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin tüm devletleri bağlayan ve uluslararası toplum adına aldığı kararlardaki yeni ve geniş ölçekteki yasama yetkisinden” endişe duyduklarını ileri sürmüşlerdir.⁶¹

Her ne kadar açıklanan kararlar kitle imha silahlarının yayılmasını bir tehdit olarak değerlendirip buna karşı alınacak tedbirlerin kapsamını gösterse de tehdidi önlemek amacıyla açık denizlerde gerçekleştirilecek herhangi bir uygulamadan bahsetmemiştir. Bu noktada denizde uygulanacak tedbirlerin diğer uluslararası antlaşmalara dayanması gerektiği ileri sürülmektedir.⁶² Ayrıca denizlerde uygulanabilecek müdahale yetkilerine dair bir hüküm içermemesi, Güvenlik Konseyi 1540 sayılı kararın amaçlarından birinin esasen ABD’nin öncülüğünde ortaya çıkmış olan “Kitle İmha Silahlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik İnisiyatifi’nin (PSI)” meşruiyetini arttırmak saikiyle olduğu tartışmalarını doğurmuştur.⁶³

b) Kitle İmha Silahlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik İnisiyatifi (Proliferation Security Initiative-PSI)

9 Aralık 2002 tarihinde Kuzey Kore’den Yemen’e seyreden *So San* isimli gemide Amerikan istihbaratına dayanarak İspanya Deniz Kuvvetlerine ait savaş gemileri tarafından yapılan aramada tespit edilen Scud füzelerine karşı uluslararası hukukun verdiği yetkiler kapsamında

⁵⁹ UN Security Council, S/RES/1540, Security Council Resolution 1540 (2004) (concerning weapons of mass destruction), 28 Apr. 2001, ([https://undocs.org/S/RES/1540\(2004\)](https://undocs.org/S/RES/1540(2004))), çevrimiçi, e.t:31/08/2021)

⁶⁰ Guilfoyle, 2009, s. 238

⁶¹ Sohn, Louis B., Juras, Kristen Gusafson, Noyes, John E. Franckx, Erik, *The Law of the Sea in a Nutshell*, St. Paul, Minn: West, 2010, Second Edition, s.473

⁶² Fink, 2018, s.100

⁶³ Guilfoyle, 2009, s. 240

el koyma işleminin gerçekleştirilememesi 11 Aralık 2002 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nin "Kitle İmha Silahlarıyla Mücadelede Ulusal Stratejiyi" yayınlamasına neden olmuştur.⁶⁴ Ulusal Stratejinin açıklanmasından yaklaşık altı ay sonra 31 Mayıs 2003 tarihinde dönemin ABD Başkanı George Bush söz konusu kitle imha silahlarının, dağıtım araçlarının ve ilgili materyallerinin taşınmasının önüne geçmek amacıyla uluslararası işbirliğinin bir sonucu olarak "Kitle İmha Silahlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik İnisiyatifini" tüm dünyaya duyurmuştur. İnisiyatif kara, deniz ve hava yoluyla kitle imha silahlarının taşınmasını önleme amacını hedef almakta olup deniz taşımacılığının söz konusu tehdidin yayılmasında oluşturduğu kolaylık nedeniyle denizlerde gerçekleştirilen taşımacılığa odaklanmıştır.

İnisiyatif başlangıçta 11 devlet olmak üzere akabinde 4 devletin daha katılımıyla toplamda 15 devlet tarafından kurulmuştur. Bu devletler Avustralya, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Singapur, İspanya, Rusya, İngiltere ve ABD'dir. Buna karşılık Çin, Kuzey Kore, İran ve Suriye gibi birçok devlet, İnisiyatifi denizde gerçekleştirilecek müdahalelerin uluslararası hukuka uygunluğu noktasında eleştirmektedir. Bununla birlikte bazı yazarlara göre jeopolitik olarak Brezilya, Bangladeş, Hindistan, Endonezya, Malezya ve Pakistan gibi deniz ulaşım rotalarında bulunan kritik ülkelerin İnisiyatifi desteklememesi özellikle liman devleti ve kıyı devleti müdahale yetkileri noktasında etkililiğini negatif anlamda etkilediği değerlendirilmektedir.⁶⁵ Buna karşılık B.M Güvenlik Konseyi 1540 sayılı kararında İnisiyatif gibi çok taraflı işbirliklerinin olumlu karşılandığı kabul edilmekte olup geliştirilmesi yönünde uluslararası teşvik ortaya koyulmuştur.⁶⁶

İnisiyatif, devletler ve devlet-dışı aktörler arasında kitle imha silahları ve ilgili materyallerin yayılmasının engellenmesi amacıyla mevcut hukuki zeminde önlemler alınmasını sağlayan siyasi bir anlaşmadır.⁶⁷ Bu doğrultuda temel amacı B.M Güvenlik Konseyi dahil olmak üzere uluslararası hukuk ve ulusal yetkilere uygun olarak, kitle imha silahlarının sevkiyatını engellemek amacıyla daha koordine ve etkili bir düzen oluşturmaktır.⁶⁸ Bu pencereden bakıldığında İnisiyatfin çok taraflı bir istihbarat paylaşımı ve kitle imha silahlarının taşınmasını engellemek maksadıyla yapılan denetimlerin geliştirilmesi amacıyla

⁶⁴ National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction, White House, Washington DC, December 2002, (<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/12/20021211-8.html>, <https://irp.fas.org/offdocs/nspd/nspd-wmd.pdf>, Çevrimiçi, e.t: 02/09/2021)

⁶⁵ Karska, Pedrozo, 2013, s. 786

⁶⁶ Sohn, Juras, Noyes, Franckx, 2010, s.475

⁶⁷ Klein, 2011, s.193

⁶⁸ Sohn, Juras, Noyes, Franckx, 2010, s.474

kurulan bir işbirliği olarak tanımlanabileceği ifade edilmektedir.⁶⁹ Ayrıca İnisiyatifin antlaşmaya dayanan bir organizasyon olmayıp bir çeşit aktivite/ortaklık olması, uluslararası hukukun ihlali halinde zamanında müdahale için esneklik sağladığı ileri sürülmektedir. Buna göre kitle imha silahlarının denizlerde taşınması esnasında acil müdahale gerektiğinde, İnisiyatif yasal belirli bir prosedürün uygulanmasını zorunlu kılmak yerine devletler arasında iş birliği kapsamında yapılacak işlemlere yönelik bir çerçeve yaratmaktadır.⁷⁰

4 Eylül 2003 tarihinde Beyaz Saray tarafından “*yalnız veya diğer devletlerle birlikte kitle imha silahları, dağıtım araçları ve ilgili materyallerin devletler ve devlet-dışı aktörler tarafından yayılması endişesine karşı taşınmalarına müdahale konusunda etkili tedbirleri almayı*” içeren Önleme Kuralları (*Statement of Interdiction Principles*) açıklanmıştır.⁷¹ İnisiyatifi destekleyen devletlerin kendilerini Önleme Kuralları ile yükümlü kıldığı ve bu Önleme Kurallarının kitle imha silahları ile dağıtım araçları ve ilgili materyallerinin uluslararası hukuka ve ulusal hukuka uygun olarak yayılmasının engellenmesi amacıyla daha koordine ve etkili bir düzen kurduğu ifade edilmektedir.⁷²

Önleme Kuralları genel olarak; 1) *Yalnız veya diğer devletlerle birlikte kitle imha silahlarının devletler veya devlet-dışı aktörler arasında taşınmasını önlemek üzere gereken tedbirlerin alınması*, 2) *Kitle imha silahlarının taşınmasıyla ilgili bilgi paylaşımı, gizli bilgilerin korunması ve gereken iş birliğinin sağlanması*, 3) *Ulusal otoriteler ve uluslararası hukuk mekanizmalarının bu yükümlülüklerle uygun olarak güçlendirilmesi*, 4) *Ulusal hukuka ve uluslararası hukuka uygun olarak a) devletler ve devlet-dışı aktörler arasında kitle imha silahlarının taşınmaması, b) kendi bayrağını taşıyan şüpheli gemilere içsularında, karasularında veya bir başka devletin karasularının ötesinde çıkmak, arama yapmak ve bulunacak yüke elkoymak tedbirlerini uygulaması, c) Başka devletler tarafından kendi bayrağını taşıyan gemiye çıkmasına, arama yapmasına ve kitle imha silahlarıyla ilgili yüke el koymasına rıza göstermeyi göz önüne alması d) içsularında, karasularında veya bitişik bölgede seyreden şüpheli gemileri durdurmak, aramak ve suç teşkil eden yüküne elkoymak ve şüpheli gemilerin karasularına, içsularına ve limanlarına girerken veya çıkarken gemiye çıkma, arama veya elkoyma gibi şartlara zorlamak*, şeklindeki tedbirleri içermektedir.⁷³ Bu tedbirlerin incelenmesinde, bayrak devletin açık denizdeki münhasır yetkileri ve denizlerin serbestliği geleneksel

⁶⁹ Klein, 2011, s.193

⁷⁰ Karska, Pedrozo, 2013, s. 786 ve Klein, 2011, s.194

⁷¹ Joyner, Daniel H. “The Proliferation Security Initiative: Nonproliferation, Counterproliferation, and International Law” *The Yale Journal of International Law*, C.30, S.2, 2005, ss.507-548, s. 510

⁷² Karska, Pedrozo, 2013, s. 786

⁷³ *Statement of Interdiction Principles*, Proliferation Security Initiative, 4 September 2003 (<https://www.mofa.go.jp/policy/un/disarmament/arms/psi/state.pdf>, çevrimiçi, e.t: 02/09/2021)

ilkeleriyle birlikte sınırlandırılmış olduğu görülmekle; Önleme Kurallarının özellikle devletlerin egemenliğinde ve egemen yetkilerini kullandığı alanlarda uygulanmasını ön plana çıkardığı anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda devletin limanlarında, içsularında ve karasularında kitle imha silahlarını taşıdığı yönünde şüphe oluşturan gemilere karşı durdurma, arama, elkoyma, limana yanaşması veya ayrılması için zorunlu tedbirler koyma gibi zorlayıcı denetimlerin gerçekleştirilmesi beklenmektedir. Öte yandan limanda bulunan bir gemide gerçekleştirilecek denetim mekanizmasının diğer deniz alanlarına göre daha kolay olması nedeniyle 2004 yılında kabul edilen Uluslararası Gemi ve Liman Tesisi Güvenlik Kodu (ISPS Code) ve 2002 yılında kabul edilen Konteyner Güvenliği İnisyatifi (CSI) kitle imha silahının yayılmasına yönelik çabaları güçlendirmiştir.⁷⁴ Esasen gemilerin diğer deniz alanlarında denetime tabi tutulması, limanda gerçekleştirilecek denetime göre ciddi zorluklar taşıyacağı ve küresel ticareti olumsuz anlamda etkileyeceği değerlendirilmektedir. Bununla birlikte dünya ticaretinin %98'inden fazlasının 1974 tarihli Denizde Can Güvenliği Uluslararası Sözleşmesi (SOLAS)⁷⁵ kapsamında icra edildiği ve Uluslararası Gemi ve Liman Tesisi Güvenlik Kodu'nun da SOLAS sözleşmesi 2004 yılında yürürlüğe giren bir değişikliği olduğu göz önüne alınırsa kitle imha silahlarının yayılmasında İnisyatifin amaçlarına geniş yelpazede hizmet ettiği söylenebilecektir.⁷⁶

Devletlere Önleme Kuralları tarafından yüklenen uluslararası hukuka uygun yükümlülükleri bayrak devletinin münhasır yetkileri ve denizlerin serbestliği ilkesinin geleneksel gereklilikleri tarafından kısıtlandığı ileri sürülmektedir.⁷⁷ Çünkü Önleme Kuralları hukuken bağlayıcı olmadığı için, açık denizlerde yabancı bayrak devletine karşı müdahale yetkilerine imkân sağlayan *"antlaşmanın verdiği yetkilerden doğan müdahale hareketleri saklı kalmak kaydıyla"* şartını sağlamamaktadır. Bu bağlamda Önleme Kurallarının bir uluslararası antlaşma olmaması nedeniyle bayrak devletinin rızası alınmadan açık denizde ticaret gemisine kitle imha silahlarının taşındığı şüphesiyle yapılan denetim hareketleri uluslararası deniz hukukuna uygun bir müdahale oluşturmayacaktır.

Öte yandan İnisyatifin kabul edilmesi uluslararası hukuka uygunluğu konusunda çokça tartışma yaratmıştır. Özellikle bu tartışmalar açık denizlerde bayrak devletine yapılacak müdahaleler

⁷⁴ Klein, 2011, s.199

⁷⁵ International Maritime Organization (IMO), International Convention for the Safety of Life At Sea, 1 November 1974, 1184 UNTS 3, ([https://www.imo.org/en/About/Conventions/Pages/International-Convention-for-the-Safety-of-Life-at-Sea-\(SOLAS\),-1974.aspx](https://www.imo.org/en/About/Conventions/Pages/International-Convention-for-the-Safety-of-Life-at-Sea-(SOLAS),-1974.aspx) ,çevrimiçi, e.t: 03/09/2021)

⁷⁶ Klein, 2011, s.158

⁷⁷ Klein, 2011, s.198

üzerine yoğunlaşmıştır. Bu doğrultuda İnisyatife dahil olmayan devletler seyrüsefer serbestilerine ilişkin menfaatlerine yönelik kaygıları ortaya koymaktadırlar. Ayrıca İnisyatifin bir uluslararası sözleşme olmaması ve yabancı bayraklı bir gemiye açık denizde müdahale hususunda hukuka uygun bir dayanak oluşturulmaması onun siyasi özelliklerini ön planda tutmaktadır.⁷⁸ Buna rağmen bazı yazarlara göre İnisyatif ilk olarak kitle imha silahlarının denizde taşınmasını engellemek amacıyla iletişim kanallarını geliştirmeyi sağlamak ve operasyonel seviyede devletler arasında iş birliğini arttırmaktadır. İkinci olarak ise kitle imha silahlarına yönelik uluslararası hukukta çok taraflı ve karşılıklı anlaşmaların eksikliğini ortaya koyarak bu konuda gelişmeleri teşvik etmektedir.⁷⁹

İnisyatifin etkisiyle kitle imha silahlarının yayılmasının engellenmesi amacıyla ABD ile “kolay bayrak devleti” olarak kabul edilen Antigua ve Barbuda, Bahamalar, Belize, Hırvatistan, Kıbrıs, Liberya, Malta, Marshall Adaları, Moğolistan, Panama ve Saint Vincent ve Grenadinler arasında karşılıklı anlaşmalar imzalanmıştır. İnisyatife üye olan devletler arasında yalnızca ABD bu şekilde karşılıklı anlaşmalar yaparak kitle imha silahlarını denizler vasıtasıyla taşınmasını gerçekleştiren şüpheli gemileri durdurmak, gemiye çıkmak, arama yapmak ve el koymak için hukuki zemin hazırlamayı hedeflemiştir.⁸⁰ ABD tarafından bu sayılan 11 ülkenin deniz toplam tonajının %60’ını oluşturduğu ileri sürülmektedir.⁸¹ Söz konusu karşılıklı anlaşmalarda üç tip gemiye çıkma(*ship-boarding*) modeli benimsenmiştir. İlk modelde Bayrak Devletinin kendi bayrağını taşıyan gemiye çıkılmasına açıkça rıza vermesi zorunlu kılınmıştır. İkincisinde gemiye çıkma talebi alındıktan belirli bir süre içerisinde Bayrak Devleti tarafından karşılık verilmezse gemiye çıkılmasına rıza gösterildiği kabul edilerek gemiye çıkma hareketine başlanması öngörülmektedir. Üçüncüsünde ise belirli bir süre içerisinde geminin kayıtlı olduğu sicili teyit edilmediği takdirde gemiye çıkma yetkisi varsayılmaktadır.⁸² Karşılıklı anlaşmalar kapsamında gemiye çıkma hareketinin yalnızca herhangi bir devletin karasularının ötesinde gerçekleştirilebileceği kabul edilmiştir. Bununla birlikte gemiye çıkma hareketi kitle imha silahlarının gemiyle hukuka aykırı bir şekilde taşındığı hususunda şüpheyi gerektirecek makul neden bulunması halinde gerçekleştirilecek ve sonucunda gemi, kargoları ve gemideki kişiler alıkoynulabilecektir. Her halde bayrak devletinin öncelikli yetkileri hâkim olmakta ve hareketi gerçekleştiren devlet, bayrak devleti adına bu yetkileri kullanmaktadır.⁸³ Ancak bu karşılıklı

⁷⁸ Fink, 2018, s. 146

⁷⁹ Klein, 2011, s. 208

⁸⁰ Guilfoyle, 2009, s. 247

⁸¹ Fink, 2018, s. 165

⁸² Karska, Pedrozo, 2013, s. 788

⁸³ Fink, 2018, s. 165

anlaşmalar sadece imzalayan iki devleti bağlamaktadır. Bu nedenle uluslararası iş birliğini sağlamak amacıyla geniş kapsamlı çok taraflı anlaşmaya ulaşılması hedeflenmiştir.⁸⁴

c) 1988 SUA Sözleşmesi ve 2005 Protokolü

Achille Lauro isimli İtalyan yolcu gemisinin 1985 yılı Ekim ayında Mısır kıyısına 30 mil mesafede dört Filistin Kurtuluş Örgütü (*Palestinian Liberation Front*) üyesi tarafından kaçırılması sonucunda uluslararası hukukta eylemin nitelendirilmesi ve uygulanacak hukuka ilişkin birtakım tartışmalar meydana gelmiştir. İsrail'de mahkum bulunan 50 Filistinlinin salınması amacıyla içerisindeki 400 yolcunun alıkoyulduğu *Achille Lauro* gemisindeki eylemi bir çeşit deniz haydutluğu olarak tanımlayıp bu suça yönelik evrensel yargılama yetkileri ileri süren kesime karşılık deniz haydutluğunun özel ekonomik amaçla gerçekleştirilebileceği, *Achille Lauro* gemisinde meydana gelen olayın ise siyasi amaç taşıdığı ve bu nedenle deniz haydutluğu olamayacağı savunması karşısında uluslararası hukukta denizde gerçekleştirilen hukuka aykırı eylemlere karşı bir düzenleme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu noktada Birleşmiş Milletlere bağlı Uzmanlık Kuruluşu olan Uluslararası Denizcilik Örgütü tarafından insanların can ve mal güvenliğini tehlikeye düşüren denizde seyir güvenliğine karşı hukuka aykırı eylemlerin önlenmesi, failerin kovuşturulması ve cezalandırılması amacıyla 10 Mart 1988 tarihinde "Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşme (SUA Sözleşmesi)" imzalanmış ve 1 Mart 1992 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁸⁵

SUA sözleşmesi 2. maddesi gereğince sözleşmenin savaş gemileri, devlete ait veya devlet tarafından işletilen gemi ve seferden çekilen gemilere uygulanamayacağı, hiçbir şekilde savaş gemileriyle gayri ticari amaçlarla işletilen devlet gemilerinin muafiyetlerini etkilemeyeceği öngörülmüştür. SUA sözleşmesi 3. madde kapsamında hangi eylemlerin denizde önlenmesi gereken hukuka aykırı eylemler olduğu listelenmek suretiyle sayılmıştır. Buna göre bir kimse hukuka aykırı ve kasıtlı olarak;

- Kuvvet kullanarak veya tehditle veya herhangi bir korkutma şekli ile bir gemiyi veya bunun kontrolünü ele geçirirse, veya
- Gemide bulunan bir şahsa karşı, geminin seyir güvenliğini tehlikeye sokması muhtemel bir şiddet hareketinde bulunursa, veya

⁸⁴ Yoshifumi, Tanaka, *The international Law of the Sea*, Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom, 2019, Third Edition, s. 468

⁸⁵ UN General Assembly, *Convention for the Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Maritime Navigation*, 10 March 1988, No. 29004, (<https://www.imo.org/en/About/Conventions/Pages/SUA-Treaties.aspx> , çevrimiçi, e.t:03/09/2021)

- Geminin seyir güvenliğini tehlikeye sokabilecek tarzda gemiyi tahrip eder veya gemiye veya bunun navlununa zarar verirse; veya
- Geminin seyir güvenliğini tehlikeye sokacak veya sokması muhtemel bir şekilde, gemiye ve navlununa zarar verecek veya gemiyi tahrik edebilecek bir cihaz veya maddeyi herhangi bir surette gemiye koyar veya koydurtursa; veya
- Geminin seyir güvenliğini tehlikeye sokabilecek şekilde, seyrüseferi kolaylaştıran yapıları tahrip eder veya bunlara önemli bir zarar verirse veya bu yapıların işlenmesini ciddi bir şekilde aksatırsa; veya
- Yanlış olduğunu bildiği bilgiyi ileterek geminin seyir güvenliğini tehlikeye sokarsa; veya
- Listelenen bu suçların işlenmesi veya bunlara teşebbüs edilmesi münasebetiyle bir kimseyi öldürür veya yaralarsa,
- Geminin seyir güvenliğini tehlikeye sokabilecek şekilde bu suçları işlemeye teşebbüs ederse, veya
- Bu suçlardan birini işleyen kimseyi azmettirir veya başka bir şekilde böyle bir suçu işleyen kimsenin suç ortağı olursa, veya
- Bir özel veya tüzel kişiyi bir şeyi yapmaya veya yapmaktan alıkoymaya zorlamak amacıyla, milli kanunlarda öngörüldüğü şekilde, şartlı veya şartsız, 2-3 ve 5. Sıradaki suçları işlemek tehdidinde bulunursa ve bu tehdit söz konusu geminin seyir güvenliğini tehlikeye düşürebilecek ise suç işlemiş addedileceği hükmedilmiştir.

SUA sözleşmesi 9. maddesine göre sözleşmedeki hiçbir hüküm, devletlerin kendi bayrağını taşımayan gemiler üzerinde soruşturma veya icra yetkisini kullanmalarına ilişkin uluslararası hukuk kaidelerini hiçbir şekilde etkilemeyeceği açıkça ifade edilmiştir. Bunun sonucu olarak ise SUA sözleşmesinin etkililiği hususunda; sözleşmede suç olarak sayılan eylemlerin engellenmesi amacıyla devletlere ziyaret hakkı, gemiye çıkma veya arama gibi yetkiler vermemesine ilişkin önemli bir tartışma ortaya çıkmıştır. Bazı yazarlara göre ise bu durumun SUA sözleşmesi tarafından suçluların yakalanabilmesi için etkili bir yöntem sunmadığı ve bu nedenle eksik olduğu değerlendirilmektedir.⁸⁶ Ayrıca SUA sözleşmesi kitle imha silahlarının yayılmasına karşı denizlerde uygulanacak denetim hareketlerine hukuki zemin oluşturmamaktadır. Bununla birlikte ziyaret hakkının da sınırlı yapısı bu artan deniz güvenliği tehditlerine cevap vermemektedir. Seyrüsefer serbestisi ilkesi ve bayrak devletinin kendi bayrağını taşıyan açık denizdeki gemi üzerindeki münhasır yetkileri bir bütün olarak değerlendirildiğinde açık denizde müdahale hareketlerinin uygulanabilmesi için antlaşmadan doğan bir hukuk kuralı ve bayrak devletinin rızasının alınması gerekmektedir. Öte yandan birçok devlet, açık denizde uygulanması için geliştirilen bu tip tedbirlerin denizlerin serbestliği ilkesini terörizm ve

⁸⁶ Klein, Natalie " The Right of Visit and the 2005 Protocol on the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Maritime Navigation" Denver Journal of International Law&Policy, C.35, S.2, 2007, ss.287-332, s.287

kitle imha silahlarının denizlerde taşınması gibi spekülâtif endişeler karşısında tehlikeye düşüreceğini iddia etmişse de ABD öncülüğünde SUA sözleşmesinde 2005 yılında yapılan değişiklikle önemli yenilikler kabul edilmiştir. 1988 SUA sözleşmesinde 2005 yılında yapılan protokol ile suç olarak kabul edilen hukuka aykırı eylemlerin arttırılması ve açık denizde gerçekleştirilen denetim hareketlarına ilişkin yeni bir usulün ortaya konması en önemli değişiklikler olarak kabul edilmektedir.

2005 SUA protokolü, önsözünde açıkça ifade ettiği terörizm ve kitle imha silahlarının yayılması ile ilgili uluslararası sözleşmeler ile özellikle 1982 B.M.D.H sözleşmesi, Güvenlik Konseyi 1373(2001) ve 1540(2004) sayılı kararları, Uluslararası Gemi ve Liman Tesisi Güvenliği Kodu'nun (ISPS) önemini dikkate alarak 14 Ekim 2005 tarihinde imzalanmış ve 28 Temmuz 2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁸⁷ 2005 SUA protokolü, Güvenlik Konseyi 1540 sayılı kararından itibaren geliştirilen Kitle İmha Silahlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik İnisiyatifinin ABD hegemonyası ile evrenselleştirilmesinin bir sonucu olarak görülmektedir.⁸⁸

2005 SUA protokolünün 1988 SUA sözleşmesine eklemiş olduğu yeni suçlar birçok tartışma konusunu ortaya çıkarmıştır. Protokolün ortaya konma aşamasında deniz güvenliğine tehdit oluşturan kitle imha silahlarının yayılması ve terörizm gibi yeni tehditlerin bastırılması ile uluslararası deniz hukukunun en kadim ilkelerini oluşturan açık denizlerin serbestliği ilkesi, bayrak devletinin münhasır yetkilerine ilişkin hukuki müesseseler arasında denge aranmaya çalışılmışsa da; nihayetinde protokolün bayrak devletinin kendi bayrağını taşıyan gemi üzerindeki önde gelen ve münhasır yetkilerinin güncel güvenlik kaygıları karşısında daraltılarak düzenlendiği değerlendirilmektedir.⁸⁹

En önemli değişikliklerin başında gelen; 2005 SUA protokolüyle öngörülen yeni suçlar sözleşmenin *3bis* maddesi olarak eklenmiştir. Söz konusu suçlara katılma, yardım etme ve teşebbüs halleri gibi özel görünüş biçimleri ayrıca *3ter* ve *3quater* maddelerinde düzenlenmekle, esasen SUA sözleşmesi madde *3bis* gereğince; bir kimse hukuka aykırı ve kasıtlı olarak aşağıda (a) ve (b) bentlerinde tanımlı eylemleri gerçekleştirirse suç işlemiş olacaktır.

⁸⁷ International Maritime Organization (IMO), Protocol of 2005 to the Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Maritime Navigation, 14 October 2005, (<https://www.imo.org/en/About/Conventions/Pages/SUA-Treaties.aspx>, çevrimiçi, e.t:03/09/2021)

⁸⁸ Guilfoyle, 2009, s. 254

⁸⁹ Klein, 2011, s.171

a) Fiilin amacı, niteliği veya kapsamı gereği, bir toplumu yıldırım veya bir hükümet veya uluslararası örgütü bir fiili yapmaya veya yapmaktan imtina etmeye zorlamak olduğunda:

i. Ölüme, ciddi yaralanmaya veya zarara yol açan veya yol açabilecek biçimde bir gemide veya bir gemiye karşı herhangi bir patlayıcıyı, radyoaktif malzemeyi veya biyolojik, kimyasal, nükleer silahı kullanırsa veya bir gemiden bu malzemeleri tahliye ederse, veya

ii. Bir gemiden, ölüme, ciddi yaralanma veya zarara yol açan veya yol açabilecek bir miktar veya yoğunlukta petrol, sıvılaştırılmış doğal gaz veya (a)(i) altparagrafında belirtilmemiş diğer zararlı veya zehirli maddeyi tahliye ederse, veya

iii. Bir gemiyi ölüme, ciddi yaralanma veya zarara yol açacak biçimde kullanırsa, veya

iv. Milli hukukta belirtildiği üzere, şartlı veya şartsız, (a)(i),(ii) veya (iii) altparagrafında belirtilen bir suç işlemeye tehdidinde bulunursa, veya

b) Bir gemide aşağıdaki malzemeleri taşırsa:

i. Milli hukukta belirtildiği üzere, şartlı veya şartsız olarak, bir toplumu yıldırma veya bir hükümet veya uluslararası bir kuruluşu bir fiili yapmaya veya yapmaktan imtina etmeye zorlama amacıyla ölüm, ciddi yaralanma veya zarara yol açmak veya yol açma tehdidinde bulunmak için kullanılmasına niyetlendiğini bildiği her türlü patlayıcı veya radyoaktif malzeme, veya

ii. Protokolün 1. maddesinde tanımlanan şekilde bir biyolojik, kimyasal ve nükleer silahı olduğunu bilerek herhangi bir biyolojik, kimyasal ve nükleer silahı, veya

iii. Kapsamlı bir IAEA koruma koşulları anlaşmasına uygun olmayan koruma koşulları altında nükleer patlama faaliyetinde veya diğer nükleer faaliyette kullanılmasına niyetlendiğini bilerek, herhangi bir kaynak malzeme, bölünebilen özel madde veya bölünebilen özel maddenin işlenmesi, kullanılması veya üretilmesi için tasarlanmış veya hazırlanmış teçhizat veya malzeme, veya

iv. Benzeri amaç için kullanma niyetiyle, bir biyolojik, kimyasal ve nükleer silahının tasarlanmasına, üretilmesine veya dağıtılmasına önemli ölçüde katkıda bulunan teçhizat, malzeme, yazılım veya ilgili teknoloji.

Yukarıda tanımlı eylemlerin hangi hallerde suç oluşturmayacağı aynı maddenin 2. Fıkrasında açıklanmıştır. Buna göre bir madde veya malzemenin taşınması Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'nın bir taraf devletinin ülkesine veya ülkesinden veya kontrolü altında nakli halinde suç oluşturmayacağı kabul edilmiştir. Bu noktada bazı devletler kitle imha silahları ve ilgili materyallerinin taşınmasının terörizmle doğrudan bağlantısının olmaması ve kimyasal,

biyolojik, nükleer maddelerin çift kullanımlı (*dual-use*) yapısı nedeniyle suç olarak kabul edilmemesi gerektiğine dayanarak itiraz etmişlerdir.⁹⁰

2005 SUA protokolünün kabulüne kadar olan süreçte 1988 SUA sözleşmesi kapsamında denizde işlenen suçlara yönelik etkili bir güvenlik tedbiri mekanizmasının bulunmaması nedeniyle 1988 tarihli Uyuşturucu ve Psicotrop Maddelerin Kaçakçılığına karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve Sınıraşan Örgütlü Suçlara karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne ek Kara, Deniz, Hava yoluyla Göçmen Kaçakçılığına karşı Protokolde belirtilen usullere göre şüpheli gemiye çıkma hareketları icra edilmiştir.⁹¹ Ancak 2005 SUA protokolüyle devletlere gemiye çıkma hareketlarının hukuki zemini ve yetkilerini uygulayabilme imkanı sağlamaktadır. 2005 SUA protokolü 8bis maddesi gemiye çıkma hareketına ilişkin usulün nasıl uygulanacağını düzenlemektedir. Bu madde kapsamında sözleşmeye taraf devletler arasında gemiye çıkma yetkilendirmesi 1) Talepte Bulunan Devlet, 2) Bayrak devleti arasında gerçekleştirilmektedir. Prosedürün uygulama kabiliyetinin bulunduğu deniz alanları, yetkilendirme talebinin mahiyeti, devletler arasında yetkilendirmeye ilişkin rıza kavramı, gemiye çıkma esnasında uyulması gereken emniyet tedbirleri ve nihayetinde gemiye çıkma faaliyetinin sonuçları irdelenmesi önem arz eden hususlardır.

Öncelikle, 8bis maddesinin uygulanma kabiliyetinin olduğu coğrafi kapsam 1988 SUA sözleşmesi ile aynıdır. 1988 SUA sözleşmesi 4. maddesine göre *"bir geminin tek bir devletin karasularının dış sınırının veya bitişik devletlerle yan sınırının ötesinde seyretmesi veya programına göre bu sulara, bu sulardan geçerek veya bu sulardan seyretmesinin planlanması halinde bu sözleşme uygulanacaktır"* şeklinde ifade edilmek suretiyle sözleşmede tanımlı suçların sadece karasularının dışında değil aynı zamanda başka bir devletin karasularında ve diğer deniz bölgelerine seyretme planı olduğu hallerde işlenmesi halinde de uygulanabilecektir.⁹² Bu bağlamda suç oluşturan eylem karasularında, takımda sularında, uluslararası boğazlarda, münhasır ekonomik bölgede, açık denizlerde ve içsularda işlenmesi halinde sözleşmenin kapsamına girdiği kabul edilmektedir. Buna karşılık geminin bir devletin kıyısının bir noktasından aynı devletin kıyısının başka bir noktasına karasularından veya içsularından ayrılmadan seyretmesi durumunda sözleşmenin uygulanmayacağı değerlendirilmektedir.⁹³ Ancak gemiye çıkma hareketi yalnızca herhangi bir devletin karasularının dışında icra edilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte protokol 8bis(10)(c)(i) maddesi gereğince *"bir taraf devletin bir gemiye karşı önlemler alması halinde uluslararası deniz hukukuna göre kıyı devletlerinin haklarına, yükümlülüklerine ve yargı yetkisini kullanmasına müdahale etmeme veya etkilememe gerekliliğini hesaba*

⁹⁰ Beckman, Robert C. "International Responses to Combat Maritime Terrorism", içinde Global Anti-Terrorism Law and Policy, Cambridge University Press, 2005, s. 264'den aktaran: Klein, 2011, s. 173

katacaktır” şeklinde ifade etmesine rağmen hangi deniz yetki alanlarında kıyı devletinin egemenlik yetkilerinin hesaba katıldığı açıkça ifade edilmeyerek tartışmalı bırakılmıştır.⁹⁴

Diğer önemli bir husus ise *8bis* maddesi gereğince Talepte Bulunan Devletin, bir geminin veya gemide bulunan bir şahsın *3*, *3bis*, *3ter* ve *3quater* maddelerinde belirtilen bir suçun işlenmesinde yer aldığına, almakta olduğuna veya almak üzere olduğuna dair şüpheliyi gerektirecek makul nedenleri bulunması gerekmektedir. Bunun üzerine Talepte Bulunan Devletin “eğer mümkünse, şüpheli geminin adını, IMO gemi tanımlama numarasını, sicil limanını, kalkış ve varış limanlarını ve diğer bilgileri içerecek talebi sözlü olarak (en kısa zamanda yazılı olarak teyit etmek suretiyle) Bayrak Devletine iletilecek ve Bayrak devleti de yazılı veya sözlü herhangi bir talebi aldığına hemen teyit edecektir. Bu noktada, Talepte Bulunan Devlet’in söz konusu yetkilendirme talebini yaparken makul gerekçelerin neler olduğunu açıklaması gerekmeseydi; *8bis(7)* maddesi gereğince Bayrak Devleti yetkilendirmeyi Talepte Bulunan Devlet’ten ilave bilgi alması şartına ve sorumluluklar ile alınacak önlemlerin kapsamına ilişkin şartlara bağlayabileceği ifade edilmiştir. Talepte Bulunan Devletin gemiye çıkması için yetkilendirilmesi hususunda rıza kavramının nasıl sağlanacağı 2005 SUA protokolünün en tartışmalı hususlarından birisidir. Bu noktada üç ayrı yöntem ileri sürülmektedir.⁹⁵

İlki, rızanın *ad hoc* kavramı temelinde alınıp gemiye çıkma harekâtına başlanmasıdır. *Ad hoc* kavramı kapsamında Talepte Bulunan Devlet gemiye çıkma ve diğer tedbirleri uygulayabilmek için Bayrak Devleti tarafından açıkça yetkilendirilmelidir. Uluslararası deniz hukuku kapsamında Bayrak Devletinin kendi bayrağını taşıyan gemiye bir başka devlet tarafından gemiye çıkma hareketinin icra edilebilmesi için Bayrak Devletinin yetkili makamı tarafından özgürce verilmiş bir rızanın varlığı gerekmektedir. Doktrinde bu rızanın geminin kaptanı tarafından alınmasının yeterli olup olmayacağı hususundaki tartışmada; bir görüş tarafından kaptanın rızasının işlemlerin hızı ve pratik faydaları nedeniyle yeterli olabileceği kabul edilmekteyken, diğer görüşe göre

⁹¹ UN Economic and Social Council (ECOSOC), United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, 19 December 1988, (<https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/illicit-trafficking.html>, çevrimiçi, e.t: 03/09/2021) ve UN General Assembly, Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, Supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, 15 November 2000, (https://www.unodc.org/documents/middleeastandnorthafrica/smuggling-migrants/SoM_Protocol_English.pdf, çevrimiçi, e.t: 03/09/2021)

⁹² Fink, 2018, s.164

⁹³ Tanaka, 2019, s. 464

⁹⁴ Klein, 2011, s. 175

⁹⁵ Daha detaylı bilgi için bakınız Klein, 2011, s. 177

geminin kaptanının Bayrak Devletinin ve egemenliğinin resmi temsilcisi olmadığı bu nedenle Bayrak Devletinin yetkili makamının vereceği rızanın sonucunda kaptanın yabancı savaş gemisinin tedbirlerine uygun davranması gerektiği öne sürülmektedir.⁹⁶ Bayrak Devletinin kendi bayrağını taşıyan bir gemiye çıkması için rıza göstermesi söz konusu faaliyetin hukuka uygun bir dayanağını oluşturmaktadır. Rıza kavramına dair bu genel bilgiler ışığında 2005 SUA protokolü kapsamında *ad hoc* yöntemin uluslararası deniz hukuku ilkelerine ve bayrak devletinin açık denizdeki münhasır yetkilerine en uygun olduğu değerlendirilmektedir. Protokol 8bis(5)(b) maddesi gereğince Talepte Bulunan Devlet öncelikle geminin tabiiyetini doğrulayacaktır. Geminin tabiiyetinin doğrulanmasına müteakip sözleşmede belirtilen bir suçun işlenmiş, işlenmekte veya işlenmek üzere olup olmadığına anlaşılması için gemiyi durdurmaya, gemiye çıkmayı, gemiyi, gemideki şahısları ve geminin yükünü aramayı ve gemideki şahısları sorgulamayı içerebilecek uygun önlemleri almak için Bayrak Devletinden yetkilendirme isteyecektir. Bayrak Devletine ait geminin tabiiyetinin doğrulanması için 8bis(1) maddesi gereğince “yapılan taleplere mümkün olduğu kadar çabuk verilecektir” şeklinde hüküm bulunmasına rağmen açık bir ifadeyle zaman aralığının ne kadarlık bir süreyi kapsadığı belirtilmemiştir. Bu noktada Avrupa Konseyi tarafından 1995 yılında kabul edilen Uyuşturucu ve Psikoaktif Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin 17. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Deniz Yoluyla Yapılan Kaçakçılıkla Mücadele Anlaşması 7. madde⁹⁷ gereğince “*Bayrak Devleti, 6. madde uyarınca yapılan bir izin talebini aldığı vakit geçirmeksizin teyit edecek ve bilahare kararını mümkün olan en kısa sürede ve imkanlar ölçüsünde talebin alınmasını takip eden dört saat içinde iletacaktır*” hükmünün uygulanabileceği şeklinde ileri sürülen argümanlara karşılık bazı devletler 8bis(1). maddedeki hükmün yeterli olduğunu, belirli bir zaman limiti koymanın pratik ve tutarlı bir faydasının bulunmadığını, farklı ülkelerdeki saat farkına göre uygulanmasının zor olabileceği ileri sürmüştür. Protokol 8bis maddesinin görüşmelerinde ABD “dört saatlik bekleme süresine rağmen Bayrak Devletinden herhangi bir karşılık gelmezse Talepte Bulunan Devlet tarafından gemiye çıkma hareketi icra edilebileceği, bu halde şüpheli geminin yaşayacağı gecikmenin azaltılabileceği ve savaş gemisinin görevi daha erken bitirerek gemiyi serbest bırakabileceği”

⁹⁶ Fink, 2018, s. 130

⁹⁷ Council of Europe, Agreement on Illicit Traffic by Sea, implementing Article 17 of the United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, 31 January 1995 European Treaty Series-No.156,

(<https://rm.coe.int/168007cdab>, çevrimiçi, e.t: 03/09/2021) ve Uyuşturucu ve Psikoaktif Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin 17. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Deniz Yoluyla Yapılan Kaçakçılıkla Mücadele Anlaşması, (https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2712020163535156_ing.pdf, çevrimiçi, e.t: 03/09/2021)

şeklinde bir öneride bulunmuşsa da *ad-hoc* yöntemi kapsamında açıkça rıza gösterilmesi esas kural olarak kabul edilmiştir.⁹⁸ Talepte Bulunan Devletin yetkilendirme talebini alan Bayrak Devleti 8bis(5)c maddesi gereğince;

- i. Talepte Bulunan Devleti gemiye çıkmak ve gerekli önlemleri almak için yetkilendirecek, veya
- ii. Gemiye çıkma ve aramayı kendi kolluk kuvvetleri veya diğer görevlilerle yürütecek, veya
- iii. Gemiye çıkma veya aramayı Talepte Bulunan Devlet ile birlikte yürütecek, veya
- iv. Gemiye çıkma ve arama yetkisi vermeyi reddedecektir.

Buna karşılık Talepte Bulunan Devlet, Bayrak Devletinin açık yetkilendirmesi olmadan gemiye çıkmayacak ve diğer gereken önlemleri almayacaktır.

İkinci yöntem, Talepte Bulunan Devletin gemiye çıkmak için Bayrak Devletine talepte bulunması sonucunda dört saat içerisinde herhangi bir karşılık gelmemesi halinde zımni rızanın varlığını kabul ederek gemiye çıkma harekâtına başlamasıdır. Protokol 8bis(5)(d) maddesi gereğince "*Talepte Bulunan Devletten tabiiyetin doğrulanması talebinin alındığının onaylanmasından itibaren dört saat içinde Bayrak Devletinden bir karşılık gelmemişse, onun bayrağını taşıyan veya onun sicil işaretlerini gösteren gemilerle ilgili olarak, Uluslararası Denizcilik Örgütü Genel Sekreterliğine Talepte Bulunan Devletin gemiye çıkmak; gemiyi, yükünü ve gemideki insanları aramak, vatandaşlıkları hakkındaki evrakı bulmak ve incelemek için gemideki insanları sorgulamak ve sözleşmede belirtilen suçun işlenmiş, işlenmekte veya işlenmek üzere olup olmadığını belirlemek için yetkilendirme verildiği konusunda bildirimde bulunabilir*" şeklinde ifade etmek suretiyle Bayrak Devletinin Genel Sekreterliğe önceden yapacağı bir bildirim ile Talepte Bulunan Devletin gemiye çıkma hareketine rıza gösterebileceği kabul edilmektedir.

Üçüncü yöntem, protokol 8bis(5)(e) maddesi gereğince Bayrak Devletinin Genel Sekreterliğe bildirimde bulunmak suretiyle Talepte Bulunan Devletin gemiye çıkmak; gemiyi, yükünü ve gemideki insanları sözleşmede belirtilen suçun işlenmiş, işlenmekte veya işlenmek üzere olup olmadığını belirlenmesi amacıyla sorgulamak için yetkilendirdiğini beyan etmesiyle gerçekleşmektedir. Bu yöntemin kabulüne ilişkin taraf devletlerin çekince koyduğu görülmektedir. Çünkü Bayrak Devletinin otomatik vermiş olduğu bir izne dayanarak Talepte Bulunan Devletin gemiye çıkmasına imkân vermektedir. Aynı zamanda bu hüküm 1982 B.M.D.H sözleşmesi 110. maddesinde tanımlı ziyaret hakkına ilişkin hükmün ilk cümlesi "*Antlaşmanın verdiği yetkilerden doğan müdahale hareketleri saklı kalmak üzere*" olan antlaşmanın

⁹⁸ Klein, 2011, s. 180

verdiği yetkilerden doğan müdahale hareketini oluşturmaktadır.⁹⁹ 8bis(5)(d) ve (e) bentlerinde tanımlı usulün işletilmesinde; 4 saatlik bekleme süresinde bir karşılık verilmediğinde ve diğer şartların sağlanmış olması halinde; Bayrak Devletinin önceden onaylanmış veya ön rızasına dayalı olarak kendi bayrağını taşıyan gemilerinde belirlenen veya tüm taraf devletleri tarafından gemiye çıkma hareketi icra edilebileceği anlaşılmaktadır.¹⁰⁰ Bu bağlamda söz konusu usulün işletilmesi bazı yazarlara göre mevcut uluslararası deniz hukukunu değiştirmemektedir ve denizde seyrüsefer serbestisi ile çelişmemektedir.¹⁰¹

Diğer tartışmalı bir husus olan emniyet tedbirlerinin nasıl uygulanacağına ilişkin protokol 8bis(10) maddesi gereğince; Talepte Bulunan Devletin denizde can güvenliğini tehlikeye atmama gerekliliğini hesaba katacağı, gemideki bütün şahıslara onların temel insanlık haysiyetlerini koruyan bir biçimde ve uluslararası insan hakları hukukunu içeren uluslararası hukukun uygulanabilir hükümlerine uyumla davranılmasını sağlayacağı, gemiye çıkma ve aramaların uygulanabilir uluslararası hukuka göre yürütülmesini sağlayacağı, geminin ve yükünün emniyet ve güvenliğini hesaba katacağı, Bayrak Devletinin ticari ve hukuki menfaatlerine zarar vermemeye dikkat edeceği, gemi ve yükü için alınan herhangi bir önlemin çevreye tehdit oluşturmamasını sağlayacağı, sözleşmede belirtilen suçlarla ilgili olarak işlem başlatılan şahıslara, yer göz önüne alınmadan 10.maddenin 2.paragrafındaki korumaların sağlanacağını, gemi kaptanının gemiye çıkma niyetinden haberdar edildiğinden ve ilk fırsatta gemi sahibi ve Bayrak Devleti ile irtibata geçme imkanı verileceği, geminin usulüne aykırı bir şekilde alıkonulmasından veya geciktirilmesinden kaçınmak için makul çabaları göstereceğini düzenlemektedir. Bununla birlikte söz konusu tedbirler uygulanırken görevlilerin ve gemideki şahısların güvenliğini sağlamak için gerekli olması veya görevlilerin yetkilendirildikleri işlemleri yapmalarına mâni olunması durumları haricinde güç kullanımından sakınılacağı ve mevcut şartlarda gerekli ve makul güç kullanımı asgari dereceyi aşmayacağı öngörülmektedir.

Nihayetinde, protokol 8bis(6) maddesi gemiye çıkma hareketi neticesinde elde edilecek delillere yönelik yapılması gereken işlemleri düzenlemektedir. Buna göre; Talepte Bulunan Devlet gemiye çıkma işleminin sonucu olarak sözleşmede belirtilen bir suça ait delil elde ederse Bayrak Devletinden alınacak bir yetkilendirme belgesine bağlı olarak gemiyi, yükünü ve gemideki insanları alıkoymak yetkisine sahip

⁹⁹ Klein, 2011, s. 181

¹⁰⁰ Karska, Pedrozo, 2013, s. 835

¹⁰¹ Fink, 2018, s. 146 ve Roach, Ashley J., Global Conventions on Piracy, Ship Hijacking, Hostage Taking and Maritime Terrorism, içerisinde: Editör Beckmann, Robert, Roach Ashley, Piracy and International Maritime Crimes in ASEAN Prospects for Cooperation, NUS Center for International Law, 2012, ss. 38-61

olmaktadır. Bu doğrultuda Talepte Bulunan Devlet gemiye çıkma, arama ve alıkoyma faaliyetlerinin sonuçlarıyla ilgili olarak Bayrak Devletini vakit geçirmeden bilgilendirecektir. Protokol 8bis(8) maddesi gereğince bütün gemiye çıkma halleri için Bayrak Devleti, alıkonulan gemi yükü veya üzerindeki diğer madde veya şahıslar hakkında el koyma, müsadere, tutuklama ve cezai kovuşturmayı içeren yargı yetkisini kullanma hakkını haiz olduğunu, ayrıca yasaları çerçevesinde diğer herhangi bir devletin yargılama yetkisine rıza gösterebileceği düzenlenmekle 1982 B.M.D.H sözleşmesi 91 ve 92. maddeleri ile 1958 Cenevre Açık Deniz Sözleşmesi 5. ve 6. maddelerine uygun bir düzenleme ortaya koyduğu kabul edilmektedir.¹⁰² Bazı yazarlara göre diğer tüm çok taraflı sözleşmelerden daha güçlü ve kapsamlı yetkiler vermesine rağmen 2005 SUA protokolünde bulunan açıkça verilmesi gereken rızaya dayalı olarak yapılan gemiye çıkma hareketinin hala daha zayıf olduğu ileri sürülmektedir.¹⁰³ Ayrıca 2005 SUA protokolünden, devletlerin birbirleriyle istihbarat paylaşımı, istek ve kararlılığına bağlı olarak etkin bir şekilde faydalanılabileceği, Güvenlik Konseyinin 1540 ve 1373 sayılı kararları, SUA sözleşmesi ve 2005 protokolünün tek başına etkili bir hukuk ve güvenlik sistemi oluşturmadığı; bunun için devletlerin ulusal hukuklarını, uluslararası iş birliğini ve kaynaklarını bu doğrultuda kullanmalarına bağlı olduğu kabul edilmektedir.¹⁰⁴

Netice itibariyle 2005 SUA protokolü açık denizde bayrak devletinin münhasır yetkileri ile ilgili geleneksel ilkenin yeni bir istisnasını yaratmaktadır. Birinci bölümde açıklanan 1982 B.M.D.H sözleşmesinin 110. maddesinde tanımlı ziyaret hakkının uygulamasından farklı olarak 2005 SUA protokolünde bayrak devletinin rızasına dayalı bir gemiye çıkma hareketi prosedürü benimsenmiştir. Bu rızanın alınması hususunda yukarıda açıklanan *ad hoc* temelde alınan rıza haricindekilerin uluslararası deniz hukukuna uygunluğu hususunda geniş bir uzlaşma sağlanamamıştır. Bu nedenle denizlerin serbestliği ve bayrak devleti ilkelerini zedelediği inancıyla çok kısıtlı sayıdaki devlet tarafından benimsenmiştir.¹⁰⁵ Protokolü imzalayan taraf devletlerden Türkiye dahil bazı devletler açık denizde önceden verilmiş rızaya dayalı olarak yapılan gemiye çıkma hareketine ilişkin prosedürü kabul etmemiştir. Bu durum ise 2005 SUA protokolünün etkililiğini azaltmaktadır. Öte yandan Bayrak Devleti ile Talepte Bulunan Devlet arasında yetkilendirme hususu ile ilgili çıkabilecek uyuşmazlıkların

¹⁰² Karska, Pedrozo, 2013, s. 836

¹⁰³ Karska, Pedrozo, 2013, s. 835 ve Fink, 2018, s. 149

¹⁰⁴ Guilfoyle, 2009, s. 261

¹⁰⁵ 1988 SUA sözleşmesini kabul eden devlet sayısı ile 2005 SUA protokolünü kabul eden devlet sayısı arasındaki geniş farka ve yıllara göre imzalayan devletler, tarihler, çekincelerine ilişkin detaylı bilgiler için bakınız

(<https://wwwcdn.imo.org/localresources/en/About/Conventions/StatusOfConventions/Status%20-%202021.pdf>, çevrimiçi, e.t:08/09/2021)

çözümü konusundaki hükümlerinde eksiklik bulunması uygulamada suiistimale yol açabileceği endişesini arttırarak hukuki güvenilirliği ve öngörülebilirliği zedelemektedir. Dolayısıyla bir sonraki deniz hukuku konferansında ziyaret hakkının uygulanabileceği yeni bir deniz güvenliği tehdidi olarak kabul edilmesi tartışılan denizde kitle imha silahlarının yayılma tehlikesine karşı açık denizde müdahale hareketlerine ilişkin bu istisnanın geliştirilmesi sürecinde söz konusu eksiklik ve tartışmalı hususlara dikkat edilmesi beklenmektedir.

SONUÇ

Dünya nüfusu sürekli artmakta ve buna bağlı olarak insanlığa daha fazla enerji, besin ve dolayısıyla tüketim ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bu hayati ihtiyaçların karşılanabilmesi için en düşük maliyetli yöntem olan deniz taşımacılığı önemini gittikçe arttırmakta ve son 50 yıllık dönemde katlanarak büyüdüğünü göstermektedir. Bu haliyle son verilere göre dünya küresel ticaretinin büyük çoğunluğunun denizler vasıtasıyla gerçekleştiği görülmekle deniz ticaretinin önemi daha da iyi anlaşılmaktadır. Hugo Grotius'un *Mare Liberum* adlı eserinde ileri sürdüğü denizlerin serbestliği ilkesi bu gelişimde belirleyici unsur olmuştur. Çünkü içerisinde bulunduğu dönemde denizlerde sadece belirli devletlerin egemenliğinin olması, bu devletlerin monopol olmasına ve devamında denizlerden yararlanamayan devletlerin ve uluslarının sömürülmesi sonucunu doğurmuştur. Buna karşılık Hugo Grotius, uluslararası hukukun da temel fikirlerini oluşturduğu devletlerin egemen eşitliği ve ticari, gelişme ve güvenlik konularında karşılıklı bağımlılıkları hususlarındaki düşüncelerini ortaya koymasıyla her ulusun başka bir ulusa seyahat etmekte ve onunla ticaret yapmakta özgür olacağını ileri sürmüştür. Bu düşüncelerin altında yatan temel fikir serbest ticaret ortamının sağlanmasıdır. Nitekim uluslararası deniz hukuku da bu fikre dayanarak gelişmiş, bugün açık denizler olarak adlandırılan dünya denizlerinin büyük çoğunluğunu oluşturan deniz bölgesi herkesin üzerinde serbestçe seyredebileceği şekilde hukuki statüsünü kazanmıştır. Ancak bu serbestlik başıboşluk anlamına gelmemektedir. Çünkü denizlerde meydana gelebilecek bir güvenlik zafiyeti, tedarik zincirinin bozulmasına ya da lojistik bağlantı noktaların kopmasına sonuç olarak da insanlık için hayati düzeyde zayıflığa neden olabilmektedir. Bu nedenle deniz ticaretinin korunması ve güvenliğinin sağlanması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu fikir esasen denizlerin serbestliği ilkesine aykırı değil tam aksine Hugo Grotius'un da kabul ettiği gibi devletlerin ticari, gelişim ve güvenlik konularındaki karşılıklı bağımlılıklarının bir sonucudur. Ancak bu noktada denizlerin güvenliğinin nasıl sağlanacağı tartışması çıkmaktadır. Denizlerdeki farklı bölgelerin farklı hukuki rejimlere tabi olduğu göz önüne alındığında özellikle herhangi bir devletin üzerinde egemenlik kuramadığı açık denizlerde güvenliğin sağlanması hususunda bazı tereddütler bulunmaktadır. Bunun sonucu olarak teamül hukukundan doğan, 1958 Cenevre Açık Denizler Sözleşmesi ve 1982 B.M.D.H sözleşmelerinde

yazılı hale getirilen ziyaret hakkı deniz güvenliğinin tehdit edildiği istisnai hallerde uygulama kabiliyeti bulmaktadır. Ancak deniz güvenliğine yönelik tehditler gelişen teknoloji ve ihtiyaçlar doğrultusunda değişmektedir. Denizlerin anayasası olarak kabul edilen 1982 B.M.D.H sözleşmesi 110. maddesi ilk cümlesinde “*antlaşmanın verdiği yetkilerden doğan müdahale hareketleri saklı kalmak üzere*” demek suretiyle söz konusu tehditlerin güncel ihtiyaçlar doğrultusunda uluslararası antlaşmalar sayesinde çoğaltılabileceğini öngörmüştür. Bu noktada güncel bir deniz güvenliği tehdidi olarak kabul edilen Kitle İmha Silahlarının Yayılması hususunda uluslararası hukuktaki çalışmalar dikkat çekmektedir. Birleşmiş Milletler 1992 yılında Kitle İmha Silahlarının yayılmasını bir uluslararası güvenlik tehdidi olarak kabul etmiş, sonrasında meydana gelen 11 Eylül saldırısı sonucunda devlet-dışı aktörlerin kitle imha silahlarını terörist saldırılarda kullanabilme ihtimaline karşılık Güvenlik Konseyi kararları ile uluslararası iş birliği çağrısı yapmıştır. Devletlerin egemenliğinin olduğu deniz bölgeleri ve egemen yetkilerini kullandığı deniz bölgelerinde olumlu sonuçları görülen Kitle İmha Silahlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik İnisyatifi, Uluslararası Gemi ve Liman Tesisi Güvenlik Kodu (ISPS Code) ve Konteyner Güvenliği İnisyatifi (CSI) bu çabaların sonucudur. Öte yandan bu güncel deniz güvenliği tehdidine karşı açık denizlerde uygulanacak tedbirler yönünden ABD ile 11 kolay bayrak devletinin imzalamış olduğu karşılıklı anlaşmalar ve yine ABD öncülüğünde 1988 SUA sözleşmesinde 2005 protokolüyle yapılan değişiklikte açık denizde yabancı bayraklı ticaret gemisine yönelik gemiye çıkma, arama, elkoyma gibi tedbirleri içeren müdahaleler bu husustaki tartışma barındıran gelişmelerdir. Çünkü dikkat çekeceği üzere açık denizlerde güvenliğin sağlanması problemi belirli devletlerin güvenlik endişeleri kaynaklı ve bir çeşit kolluk faaliyeti şeklinde değil, Hugo Grotius’un ileri sürdüğü şekilde devletlerin karşılıklı bağımlılıklarının bir sonucu olarak iş birliğine dayalı olarak gelişmelidir. Bu noktada biyolojik, kimyasal ve nükleer maddelerin çift kullanımlı yapısı, bilimsel gelişmeler bağlamında devletler arasında transferine bir engel bulunmaması ve aynı zamanda Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması (NPT) gereğince bazı devletlerin bu maddeler kapsamında geliştirilen silahlara sahip olma yetkisi bir bütün olarak değerlendirildiğinde kitle imha silahlarının yayılmasına karşı açık denizde geliştirilen tedbirlerin uluslararası hukuka uygunluğu konusunda tartışmaları arttırmaktadır. Aynı şekilde denizde uyuşturucu madde kaçakçılığının engellenmesi hususunda çok sayıda devletin anlaşması sonucunda ortaya çıkan 1988 tarihli Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine benzer bir ortak iradenin kitle imha silahları hakkında henüz geliştirilememesi bu tartışmaların bir sonucudur. Sonuç olarak B.M Güvenlik Konseyi konuyla ilgili kararlarının zaman sınırlaması olmayan, genel, soyut bir yasa biçiminde ve denizlerde devletlere geniş yükümlülükler yükleyecek şekilde gelişmesi, 2005 SUA protokolünde öngörülen açık denizde müdahale yetkilerine ilişkin benimsenen prosedür bir bütün olarak değerlendirildiğinde uluslararası

deniz hukukunun çalışmada açıklanan geleneksel ilkelerinin daraltıldığı değerlendirilmektedir. Ancak her halde öznesinin devlet-dışı aktörler olduğu ve kitle imha silahlarının açık denizlerde taşınması, ticareti veya bu silahlarla yapılacak her türlü saldırı deniz güvenliğini tehdit etmektedir. Bu noktada tüm devletlerin ve uluslarının ortak menfaati bulunmaktadır. Dolayısıyla söz konusu tehdidin engellenmesi amacıyla uluslararası hukukun açıklanan kaynakları kullanılmalı ve geliştirilmeli, ancak tüm bu çabada denizlerin serbestliği ve Bayrak Devleti ilkeleri göz önünde tutularak dikkatle tatbik edilmelidir.

KAYNAKÇA

Akdoğan, Erkan, 21. Yüzyılda Yeni Silah Teknolojileri, Silahların Kontrolü ve Uluslararası Hukuk” Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2010

Bueger, Christian, Edmunds, Timothy, “Beyond Seablindness: a new agenda for maritime security studies”, içinde: (ed. Galani, Sofia, Evans, Malcom D.) *Maritime Security and the Law of the Sea: Help or Hindrance?*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK Northampton, MA, USA, 2020

Corthay, Eric, “Terrorist Threat on the High Seas Analysis of Some Aspects of the Right of Visit and Self-Defense” *Indonesian Journal of International Law*, C.14, S.2, 2017, ss.151-183

Çağlayan, Sezai “BM Güvenlik Konseyi Rezolüsyonları Nedir, Nasıl Okunur?”, *TAAD*, C.12, S.46, 2021, ss:455-476

Doğanalp, Tuğba, “Uluslararası Hukukta Kitle İmha Silahları ve Silahsızlanmaya Yönelik Girişimler”, *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.3, S.4, 2016, ss.15-28

Dokos, Thanos P., *Countering the Proliferation of Weapons of Mass Destruction: NATO and EU Options in the Mediterranean and the Middle East*, Routledge, Newyork, 2008

Douglas, Guilfoyle, *Shipping Interdiction and the Law of the Sea*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2009

Graham, Thomas, *Common Sense on Weapons of Mass Desturction*, University of Washington Press, Seattle, London, 2004

Fink, Martin, “Maritime Interception and the Law of Naval Operations: A Study of Legal Bases and Legal Regimes in Maritime Interception Operations”, T.M.C. Asser Press, The Hague, 2018

Joyner, Daniel H., “The Proliferation Security Initiative: Nonproliferation, Counterproliferation, and International Law” *The Yale Journal of International Law*, C.30, S.2, 2005, ss.507-548

Karska, James, Pedrozo, Raul, *International Maritime Security Law*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston, 2013

Klein, Natalie, “The Right of Visit and the 2005 Protocol on the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Maritime Navigation” *Denver Journal of International Law&Policy*, C.35, S.2, 2007, ss.287-332

Klein, Natalie, *Maritime Security and the Law of the Sea*, Oxford University Press, Oxford, New York, 2011

Kibaroglu, Mustafa, “Kitle İmha Silahları ile Terör: Kıyametin Yeni Eşiği mi?” *Avrasya Dosyası*, C.12, S.3, 2006, ss. 119-137

Kuran, Selami, *Uluslararası Deniz Hukuku*, Beta, İstanbul, 2020, 6. Baskı

Mowatt-Larsen, Rolf, "Al Qaeda Weapons of Mass Destruction Threat: Hype or Reality?" Harvard Kennedy School Belfer Center for Science and International Affairs, 2010

Nincic, Donna J.. "The Challenge of Maritime Terrorism: Threat Identification, WMD and Regime Response", Journal of Strategic Studies, C.28, S.4, 2005, ss. 619-644

Ozdemir, A., Uluslararası Sistemdeki Etkin Aktörlerin İran'ın Nükleer Programına Yaklaşımları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Harp Akademileri Strateji ve Stratejik Araştırmalar Ana Bilim Dalı, İstanbul. 2013

Özgür, Salih, Soğuk Savaş ve Sonrası Dönemde Kitle İmha Silahları ve Silahsızlanma Çabaları, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Isparta, 2006

Papastavridis, Efthymious, "The Right of Visit on the High Seas in a Theoretical Perspective: Mare Liberum versus Mare Clausum Revisited" Leiden Journal of International Law, C. 24, S. 1, 2011, ss. 45-70

Pilcher, Nick, "The Islamic State's Ability to Acquire Biological Weapons and Western Nations' Response Mechanisms" Journal of Biosecurity, Biosafety & Biodefense Law, C.4, S. 1, 2017, ss.95-109

Pinto, Moragodage C.W., "Hugo Grotius and the Law of the Sea" ss. 18-47, s.18 içinde: Editör Castillo, Lilian D., Law of the Sea, From Grotius to the International Tribunal for the Law of the Sea: liber amicorum Judge Hugo Caminos, Brill Nijhoff, Leiden, Boston, 2015

Roach, Ashley J., Global Conventions on Piracy, Ship Hijacking, Hostage Taking and Maritime Terrorism, içerisinde: Editör Beckmann, Robert, Roach, Ashley, Piracy and International Maritime Crimes in ASEAN Prospects for Cooperation, NUS Center for International Law, 2012

Saul, Ben, *Defining Terrorism in International Law*, Oxford University Press, Oxford, New York, 2008

Scovazzi, Tuillo, "The Origin of the Theory of Sovereignty of the Sea" ss. 48-63, içinde: Editör Castillo, Lilian D., Law of the Sea, From Grotius to the International Tribunal for the Law of the Sea: liber amicorum Judge Hugo Caminos, Brill Nijhoff, Leiden, Boston, 2015

Sohn, Louis B., Juras, Kristen Gusafson, Noyes, John E. Franckx, Erik, *The Law of the Sea in a Nutshell*, St. Paul, Minn: West, 2010, Second Edition

Toluner, Sevin, *Milletlerarası Hukuk Dersleri (Devletin Yetkisi)*, Beta, İstanbul, 1984, 3. Baskı

Topal, Ahmet H., "Uluslararası Hukukta Deniz Haydutluğu ve Mücadele Yöntemleri", AÜHFĐ, C.59, S.1, 2010, ss. 99-130,

Udum, Şebnem, "11 Eylül Sonrası Kitle İmha Silahları Terörizmi Tehdidi ve Uluslararası Karşılıklara Bir Örnek: Nükleer Emniyet Rejimi", Turkish Studies, C. 13, S. 3, 2018, ss.765-782

Waisberg, Tatiana, "The Treaty of Tordesillas and the (Re)Invention of International Law in the Age of Discovery" *Meridiano 47- Journal of Global Studies*, S.18, 2017, ss. 1-12

Walker, George K.(Ed), *Definitions for the Law of the Sea Terms Not Defined by the 1982 Convention*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston, 2012

Wolfrum, Rüdiger, "The Freedom of Navigation: Modern Challenges Seen from a Historical Perspective" ss. 89-103, s. 92 içinde: Editör Castillo, Lilian D., *Law of the Sea, From Grotius to the International Tribunal for the Law of the Sea: liber amicorum Judge Hugo Caminos*, Brill Nijhoff, Leiden, Boston, 2015

Yoshifumi, Tanaka, *The international Law of the Sea*, Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom, 2019, Third Edition

ÇEVİRİMİÇİ KAYNAKLAR

Council of Europe, Agreement on Illicit Traffic by Sea, implementing Article 17 of the United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, 31 January 1995 European Treaty Series-No.156, (<https://rm.coe.int/168007cdab>, çevrimiçi, e.t: 03/09/2021)

International Maritime Organization (IMO), International Convention for the Safety of Life At Sea, 1 November 1974, 1184 UNTS 3, ([https://www.imo.org/en/About/Conventions/Pages/International-Convention-for-the-Safety-of-Life-at-Sea-\(SOLAS\),-1974.aspx](https://www.imo.org/en/About/Conventions/Pages/International-Convention-for-the-Safety-of-Life-at-Sea-(SOLAS),-1974.aspx) ,çevrimiçi, e.t: 03/09/2021)

International Maritime Organization (IMO), Protocol of 2005 to the Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Maritime Navigation, 14 October 2005, (<https://www.imo.org/en/About/Conventions/Pages/SUA-Treaties.aspx> , çevrimiçi, e.t:03/09/2021)

Introduction to the International Maritime Organization, The International Maritime Organization, (<https://www.imo.org/en/About/Pages/Default.aspx>, çevrimiçi, e.t: 30/08/2021)

Kimyasal Silahlar Sözleşmesi, Resmi Gazete Tarihi: 03/05/1997, Resmi Gazete sayısı:22978, (https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22978_1.pdf , Çevrimiçi, e.t: 30/08/2021),

National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction, White House, Washington DC, December 2002, (<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/12/20021211-8.html>, <https://irp.fas.org/offdocs/nspd/nspd-wmd.pdf>, Çevrimiçi, e.t: 02/09/2021)

Note by the President of the Security Council, The Responsibility of the Security Council in the Maintenance of International Peace and Security, S/23500, New York, 31 Jan. 1992, (<https://undocs.org/S/23500>, Çevrimiçi, e.t: 30/08/2021)

Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması, Resmî Gazete Tarihi: 10/04/1997, Resmi Gazete sayısı:16605, Antlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmc062/kanuntbmmc062/kanuntbmmc06202225.pdf , Çevrimiçi, e.t: 30.08.2021),

Review of Maritime Transport 2020, United Nations Conference on Trade and Development, United Nations 2021, Birleşmiş Milletler Yayını E.20.II.D.31, s.4 (https://unctad.org/system/files/official-document/rmt2020_en.pdf, çevrimiçi, e.t: 30/08/2021)

Statement of Interdiction Principles, Proliferation Security Initiative, 4 September 2003 (<https://www.mofa.go.jp/policy/un/disarmament/arms/psi/state.pdf>, çevrimiçi, e.t: 02/09/2021)

The Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction, United Nations, 13 January 1993,(<https://www.opcw.org/chemical-weapons-convention>, çevrimiçi, e.t:03/09/2021)

The Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction, United Nations, 10 April 1972, (<https://www.un.org/disarmament/biological-weapons>, çevrimiçi, e.t: 03/09/2021),

The Ocean Conference, United Nations, New York, 2017, (<https://www.un.org/sustainabledevelopment/wp-content/uploads/2017/05/Ocean-fact-sheet-package.pdf>, Çevrimiçi, e.t:31/08/2021)

Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, United Nations, 1 July 1968 (<https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/npt/text>, çevrimiçi, e.t: 03/09/2021)

UN Economic and Social Council (ECOSOC), United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, 19 December 1988, (<https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/illicit-trafficking.html> , çevrimiçi, e.t:03/09/2021)

UN General Assembly, Convention for the Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Maritime Navigation, 10 March 1988, No. 29004, (<https://www.imo.org/en/About/Conventions/Pages/SUA-Treaties.aspx> , çevrimiçi, e.t:03/09/2021)

UN General Assembly, Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, Supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, 15 November 2000, (https://www.unodc.org/documents/middleeastandnorthafrica/smuggling-migrants/SoM_Protocol_English.pdf ,çevrimiçi, e.t: 03/09/2021)

UN Security Council, S/RES/1373, Security Council Resolution 1373 (2001) (on threats to international peace and security caused by terrorist acts), 28 Sep. 2001, ([https://undocs.org/en/S/RES/1373\(2001\)](https://undocs.org/en/S/RES/1373(2001))), çevrimiçi, e.t:31/08/2021)

UN Security Council, S/RES/1540, Security Council Resolution 1540 (2004) (concerning weapons of mass destruction), 28 Apr. 2001, ([https://undocs.org/S/RES/1540\(2004\)](https://undocs.org/S/RES/1540(2004))), çevrimiçi, e.t:31/08/2021)

Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi 17. Md, Resmi Gazete Tarihi: 11/02/1996, Resmi Gazete sayısı:22551, (<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22551.pdf>), Çevrimiçi, e.t: 30.08.2021)

Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin 17. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Deniz Yoluyla Yapılan Kaçakçılıkla Mücadele Anlaşması, (https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2712020163535156_ing.pdf), çevrimiçi, e.t: 03/09/2021)

KİTAP DEĞERLENDİRME
